

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

Sifre Ḳodesh

‘im targumim u-ve’urim mi-meḥabrim shonim

Sefer Be-reshit

Landau, Moses I. Landau, Moses I.

Prag, 596 [1836 oder 1837]

מִקְוֵה מֵא

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-8807

הרגום אשכנזי

וישב ממא

ער הענגען, וויא יוסף איהנען געדייטעט האטטע. (נג) אל. ליון דער אבערשענק עראינ. גערטע זיך יוסף'ס ניכט אונד פֿערגאס איהן ענדליך פֿעללויג. **מא** (א) נאך פֿערלויף צווייער יאהרע האטטע פרעה

כַּאֲשֶׁר פָּתַר לָהֶם יוֹסֵף: (נג) וְלֹא-זָכַר שָׂר-הַמִּשְׁקִים אֶת-יוֹסֵף

וַיִּשְׂכַּחְהוּ: פ

מֵא (ח) וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנַתִּים יָמִים

וּפְרֵעָה

איי

תרגום אונקלוס

ר ש י

צָלַכְּ בְּמֵא דִּי פִּשָׁר לְהוֹן יוֹסֵף: (נג) וְלֹא אֲדַבֵּר רַב שְׂקֵי יַח יוֹסֵף וְאֲנִשְׂיָהּ:

לשון מנין: (נג) ולא זכר שר המשקים בו ניוס: וישכחו. לאחר מכן מפני שחלה בו יוסף לזכרו החזק להיות אסור שתי שנים שני' אשרי הגבר אשר שם ה' מנטחו ולא פנה אל רהבים (תהלים מ') ולא נעז על מלרים הקרוים רבב: **מא** (א) ויהי מקץ. בתרגומו מסוף

מֵא (ח) וַהֲוָה מִסּוּף תְּרַתִּין שְׁנֵין וּפְרֵעָה חלם

ב א ו ר

תאר, ושעורו וישב את שר המשקים על התמונתו להיות משקהו, ובאופן זה תרגמו המתרגם האשכנזי: (נג) ולא זכר וגו', בו נ' ס: וישכחו, לאחר מכן, (רש"י), וכן כתב הרשב"ם ולא זכר שר המשקים את יוסף, מיד בלאתו כמו שביקש ממנו יוסף כי אם זכרתי אתך, וישכחו, זמן מרובה אחרי כן, עד שעה שהקב"ה עשה ליוסף נסים והולך להזכירו עב"ל. אבל הרשב"ע פי' ולא זכר שר המשקים, לא הזכירו בפה אל פרעה, וכן ומשא ה' לא הזכירו עוד (ירמיה כ"ג ל"ו), זכר את ושתי (אסתר ב' א'), והנה אין ראיותיו מבריעות, כי גם שם נוכל לפרש על הזכירה בלב, המדקדק בכתובים יראה שיבא הפרש הזה בבנין הקל על הזכירה בלב, ועל הזכירה בפה דרכו לבא בבנין הפעיל, ואולם אחרי שאין הזכירה בלב פועל בחייו חפשי לאדם, לא יתכן בו הלווי, כי אם על ידי הזכירה בפה, לכן פי' חז"ל זכור את יוסף השבת לקדשו, זכרהו בפה, וכן זכור את אשר עשה לך עמלק וגו' לא תשכח (דברים כ"ה י"ז וי"ט), אמרו בספרי זכור בפה ואל תשכח בלב, הענין הוא שעל ידי הזכירה בפה, שהיא המעשה המלווה, לא ישכח בלב ממילא, וכן הענין כאן, על ידי שלא העלה שר המשקים את זכרון יוסף לפניו בלאתו מבית הסהר, ולא שם אל לבו לזכור פתרון חלומו שפתר לו לטובה גרם לו זה שנמקה הרושם ההוא מנפשו, וישכחו מכל וכל, ונראה שזה כוונת רש"י והרשב"ם, וכן מתורגם בל"א:

מא (א) מקץ, בתרגומו מסוף וכל לשון קץ סוף הוא: שנחויים ימים, שתי שנים שלמות בדכתיב ימים תהיה גאלתו, ואם לא יגאל עד מלאת לו שנה תמימה (ויקרא כ"ה כ"ט

ה מ ע מ ר

מא (א) ויהי מקץ, כבר נתב הרד"ק בפרש קן ושרש קלה, כי קן וקלה ענינם אחד. והנה על פי דרכי אשר סלוחי לי כבר למעלה, גם שניהם משרש אחד ילאו והוא קלץ, ובמלת קצה נעדר אות השרש ונוסף ה"א, ועי' נתיחד ונגדר המושג יותר (כאשר אמרנו), והוא גם בפעל גם בשם, כי הפעל קלץ יכלול גם הכריתה (חבטניידען), כמו ויקללו את בהמות ידיו (שופטים א' ו'), גם הזכירה (לערברעכען, לערטוואַגען), כמו ויקלץ את כל כלי הזהב (מ"ב כ"ד י"ג), וכן יאמר על הנתיקה (לערוויטען), כמו קלץ עבות רשעים (תהלים קכ"ט ד'), אבל פעל קלה יאמר רק על הכריתה והכליון, כמו מקלה רגלים (משלי כ"ו י') על רגלים כרותות, וכן החל לקלות בישראל (מ"ב י' ל"ב) שענינו להשחית ולכלות את ישראל, ומה הענין העפר אשר הקלו (ויקרא י"ד מ"ח) שהוא הגרירה (חבקרפֿטלען), שהוא ג"כ כמו כריתה, ומה שמלאנו

וּפְרַעַה חֵלֶם וְהִגָּה עִמָּד עַל-
הַיָּאָר: (ב) וְהִגָּה מִן-הַיָּאָר עֲלֵת

איינען טרוים, אַלס ווען ער
אַם פֿלוסע שטינדע, (ג) אונד
אויס דעם פֿלוסע קאַמען
זײע

שבע

תרגום אונקלוס

חֵלֶם וְהָא קָאִים עַל גְּהָרָא: (ב) וְהָא מִן
נהרות אינס קרויין יאורים מן מנילוס

ר ש י

ב א ו ר

כ"ט ו' וכן ימים אועשור (לעיל כ"ד כ"ה), וכן למועדה מימים ימימה (שמות י"ג י'),
בפסח מדבר שהיא משנה לשנה שלימה, אבל מקץ שנתיים בלא ימים היה משמע מקץ שנה
ויום בדכתיב בן שנתו (ויקרא י"ב ו'), בחוק השנה קורסו בן שנתו, (הרשב"ם), ונקראת
שנה לפי ששנה השמש שנית אל הנקודה שהחלה ממנה, ובס' הישר זכר תחלת זה החשבון מאז
יום התחילו שתי השנים הללו, ואמר שהם ליציאת שר המשקים מבית הספר, וי"ב שנים
לשנת יוסף שם: חלם, אינו פעל בינוני, כי לא מלאנו בינוני במקום עבר, אבל הוא תואר
ותחבר מלת ההרבה היה, ושעורו היה חלם וכן ורנקה שמעת (לעיל כ"ז ה'): על היאר,
סמוך היאר כמו ועליו מעה מנשה (במדבר ב' כ'): היאר, כל שארנהרות אינס קרוי יאורים
מין מנילוס מפני שכל הארץ עשויה יאורים יאורים בידי אדם ויולות עולה בחונם ומשקה
אותם לפי שאין גשמים יורדים במלרים תדיר כשאר ארצות, (רש"י), (וכן פירש הרד"ק
בשרשים שרש יאר), אבל א"ת יאר נהרא, רק תרגם על יאריהם (שמות ז' י"ט) על אריתיהון,
כי הוכרך שם להבדיל ביניהם מפני שהזכיר שם על נהרותם ועל יאריהם והנה כלם יקראו לדעתו
יאורים הגדולים וקראים נהרות ויאורים ואלו העשויים מפירות ארובות בידי אדם גם הם
יקראו יאורים ומלניו כי חדקל נקרא יאר כמו שנתב ואני הייתי על יד הנהר הגדול הוא
חדקל וגו', והנה איש אחד לבוש בדים (דניאל י' ד' ו'), ובתיב והנה שנים אחרים עמדים אחד הנה
לשפת היאר ואחד הנה לשפת היאר, ויאמר לאיש לבוש הבד' אשר ממעל למימי היאר (שם י"ב ה' ו'),
ולדעתי בדברי אנקלוס בן הוא כי יאר ונהר לשון אחד ושניהם ל' אורה, וכן הגשם נקרא אור
ש:אמר הן פרש עליו אורו (איוב ל"ו ל') יפן ענן אורו (שם ל"ז י"א), וכמו שאמר ר' יוחנן
כל אורה האמורה באליהו בירידת הגשמים הנחשב מדבר ואולי בעבור שהגשמים בסבת המאורות
והנהרות יעשו מהם יתיחסו אל האבות - (הרמב"ן): (ב) והנה מן היאר עלה, דרך ארץ
לשמות

ה מ ע מ ר

שמלאנו בלשון חז"ל מוקפה, גם הוא על דבר המוכרת ומונדל מדעת האדם וממחשבתו; אולם
ההבדל שבין קן וקפה לדעתי הוא זה, כי קן יאמר לא לבד על סוף הזמן והמקוב, כמו מקן
שנתיים בזמן, יאנח מרום קלו (ישעי' ל"ז כ"ד) במקום, כ"א גם על סוף דבר והכליות, כמו
אין קן לעונותיך (איוב כ"ז ה'), ולשלוס אין קן (ישעי' ט' ו') והרבה בדומה, אבל קפה לא
נאמר רק על הסוף במקום או בזמן, כמו מקפה החרון, בקפה השמים וכדומה, וכן מקפה
חמשים ומאת יום (בראשית ט' ג'), וכן ואין קנה לאולרותיו ואין קנה למרבתי (ישעי' ב'
ו'), ענינו מקום האולרות והמרבנות, וכן ואין קנה לחבונה (נחום ב' ע') שתי ולית סוף
לאולרות, ואין קנה לגויה (שם ג' ג') שפירוש אין קנה למקום שהגויות מושלכות שמה, וכן
אפס קנהו תראה (במדבר כ"ג י"ג), ענינו קנה מקום הממנה תראה, ואין להאריך יותר.
שנתיים ימים, לדעתי הנובן כפירוש הראשון של הראב"ע, שתחלתם מעת יציאת שר המשקים
והפסוק הזה נמשך לסוף פרשה הקודמת, כי אמר ולא זכר שר המשקים את יוסף וגו' כלומר
לא זכר שר המשקים אותו לפני פרעה לפי ששכח אותו, ולא מפאת רוע לבו, אבל לאמר שתי
שנים כאשר חלם פרעה אז נזכר והזכירהו לעונה לפני פרעה, ואולי לזה כוון הראב"ע שאמר:
ולא זכר לא הזכירו לפני פרעה וישכחהו בלב, כלומר שהשכחה היתה הסבה שלא זכר אותו,
(ועיין לעיל בבאור). היאר, יפה כתב הרמב"ן (עיין בבאור) שיאר נגזר מן אור כמו נהר
שהוא בארמית אור ואש, סגי נהור, ונהר דינור, וכן בעברית אל תופע עליו נהרה (איוב

שבע פרות יפות מראה ובריאת
 בשר והרעינה באחו: (ג) והנה
 שבע פרות אחרות עלות אחריהן
 מן היאר רעות מראה ודקות
 בשר ותעמדנה אצל הפרות על-
 שפת היאר: (ד) ותאכלנה הפרות
 רעות המראה ודקת הבשר את

זיעבן קיהע הערויף, שאן פֿאן
 אנועהען אונד שטארק פֿאן
 פֿלייש, אונד ווירעמען אויף
 דער וויעזע, (ג) אונד אלס ווען
 נאך איהנען זיעבען אנדערע
 קיהע הערויף קאמען אויס דעם
 פֿלוסע, שלעכט פֿאן אנועהען
 אונד מאנער פֿאן פֿלייש, אונד
 שטעללטען זיך נעבען יענען קי-
 הען אים אופער דעם פֿלוסעס.
 (ד) ריעזע קיהע, וועלכע שלעכט
 פֿאן אנועהען אונד מאנער
 פֿאן פֿלייש ווארען, פֿראסען

שבע

ר ש י

תרגום אונקלוס

נהרא סלקו שבע תורן שפירן למחוי
 ופטימן בשר ורעין באחוא: (ג) והא שבע
 תורן אחרנין סלקו בתריהן מן נהרא בישן
 למחוי וחסינו בשר וקמא לקבלהן דחורחא
 על ביה נהרא: (ד) ואכלא חורחא דבישן
 למחוי וחסינו בשר ית שבע חורחא דשפירן

מפני שכל הארץ עשויה יאורים יאורים נדי
 אדם ונילוס עולה בחוכה ומסקה אותם
 לפי שאין נשאו יורדין במלרים חדיר כשאר
 ארבות: (ב) יפות מראה. סימן הוא לימי
 שובע שהבריות נראות יפות זו לזו שאין עין
 ברוא לרה בחכמה: באחו. באגם מר"ש
 כמו ישגא אחו: (ג) ודקית בשר. ט"י בי"ז
 בלע"ז לשון דק: (ד) ותאכלנה. סימן
 שחא כל שמחת השבע נשחת בימי הרעב:

למחוי

בקנה

ב א ו ר

לשמות הנהמות ביתד וחזרות ועולות ורעות באחו, (הרש"ס). ולשון הרמב"ן בעבור כי
 ארץ מצרים תשחה מן היאור וממנו להם הזובע והרעב ראה אוחן עולות מן היאור והסרות
 סימן לחרישה והשבלים סימן לקביר כמו שאמר אשר אין חריש וקביר (לקמן מ"ה ו'), ראה
 כי היאור לא יעלה רק מעט ואין חריש ואשר יזרעו מעט במקומות הלזים יבא קדים רוח
 ה' וישדוף אותם כאשר ראה אוחם שדופות קדים עכ"ל: יפוח מראה, סימן הוא לימי
 שובע שהבריות נראות יפות זו לזו שאין עין ברוא לרה בחכמה: ובריאה, שמנות ובעלות
 בשר: באחו, באגם מריש"ק (ובל"א זושפין) כמו ישגא אחו (איוב ח' י"א), (רש"י), ודעת
 הרמב"ן ז"ל שהוא שם לדשא ועשב הגדל באגם ועל שפת הנהרות, ויחנן שהוא אל מן האגם
 אל העשב או מן העשב אל האגם, ושם המלה חמה והוי"ו תמורת ה"א: (ג) ודקות בשר,
 טינני"ש בלע"ז לשון דק, (רש"י), כמו טענוס, בל"א (דיננע, טוונך): ותעמדנה אצל הפרות,
 בלדן וקרוב להן והוא סימן שלא יהא הפסק בין שני השבע ושני הרעב ואף על פי שלא ספר
 זה ליוסף ואולי המראה והספור היו שוים והכחוש לא יחוש כאשר הוסיף בספור ולא נודע כי
 באו אל קרבנה וכן עלות בקנה אחד כימן שמהיינה שבע שנים רלופות. (הרמב"ן): ששח,
 לד: (ד) ותאכלנה, סימן שיאכלו שני הרעב את שנות השבע ומוזה למד יוסף לאמר לפרעה ויקבלו
 את כל אכל השנים הטובות וגו' והיה האכל לפקדון לארץ לשבע שני הרעב (לקמן פסו' ל"ה
 ו"ו)

ה מ ע מ ר

ג' ד', אך שלדעמי נקרא כן, לפי שקרני האור יתכולנו ויבדקו נשטח המים, ואולי אור
 נגזר מן יאה בפיסק, ולפי שגם מנוח ה"א באמנע המלה נחלפה בוי"ו, והנה המים המה
 המראה יטביי (זיין נאטורליכער טפיעגעל)

יענע אַנזעהנליכע אונד פליי-
 שונטע קיהע אויף, וואַרויף
 פּרעה ערוואַכטע. (ה) ער
 שליעף אַבער וויעדער איין,
 אונד טרײַטטע צום צווייטען
 מאַהלע, אַלס ווען זיעבען קער-
 נונטע אונד גוטע אַהרען אין
 איינעם האַלמע אויפֿשאַסען,
 (ו) אונד זיעבען אַנדערע אַה-
 רען, דיננע אונד פֿאַם אַסט-
 ווינד אויסגעדראַשען, וויכטען
 נאָך איהנען; (ז) אַלליין דיא
 דיננען אַהרען פֿערשלאַנגען
 יענע זיעבען קערניגטע אינד

שֵׁבַע הַפְּרוֹת יִפְתַּת הַמַּרְאָה
 וְהִבְרִיאתוּ יִקְץ פְּרֵעָה: (ה) וַיִּישָׁן
 וַיַּחֲלֵם שְׁנַיִת וְהִנֵּה שֵׁבַע שְׁבָלִים
 עֲלוֹת בְּקִנְיָה אֶחָד בְּרִיאֹת
 וְטָבוֹת: (ו) וְהִנֵּה שֵׁבַע שְׁבָלִים
 דַּקּוֹת וְשְׂדוּפּוֹת קָדִים צְמַחוֹת
 אַחֲרֵיהֶן: (ז) וְהַבְּלַעְנָה הַשְּׁבָלִים
 הַדַּקּוֹת אֶת שֵׁבַע הַשְּׁבָלִים

הבריאות

תרגום אונקלוס

ר ש י

(ה) נקבה אחד. טו"ל בלע"ז: בריאות.
 שיינט בלע"ז: (ו) ושדופות. הלי"א
 בלע"ז שקיסן קידוס חבוטות לשון משקוף
 החבוט תמיד ע"י הדלת המכה עליו:
 קדים. רוח מזרחית שקורין ביש"א:
 הנחילות

לְמַחְזֵי וּפְטִימָתָא וְאַתְעַד פְּרֵעָה: (ה) וְדַמּוּךְ
 וְחַלְמֵס תְּנִינּוֹת וְהָא שֵׁבַע שְׁבָלִין סִלְקוּ בְּקִנְיָא
 חָד פְּטִימָן וּמְבֹן: (ו) וְהָא שֵׁבַע שְׁבָלִין
 לְקִיין וְשִׁקְיָן קָדוּם צְמַחוּן בְּתֵרִיָּהן: (ז) וּבְלַעְנָא
 שְׁבָלִיא לְקִיחָא יח שֵׁבַע שְׁבָלִיא פְּטִימָתָא

ב א ו ר

ול"ו, כי ראה שהפרות והשבלים העונות תנוחה אל קרב הרעות. (הרמב"ן): וייקץ שרעה,
 ויישן מיד ויחלם וגו' בין שינת מעט לשינה שנייה רגיל חלום להתחלף לענין אחר ועדיין אינו
 בוחן לב להבין שזה חלום הוא עד שנממרה שינתו ויגשור לגמרי ואז וייקץ פדעה לבסוף והיה
 חלום אהל עד עתה לא ידע. (הרשב"ם): (-) שבלים, לשון רבות נקבות ואם הוא במ"ס
 כמו נשים ופלגשים, ולכן באו החארים בסימן קבון הנקבות, בריאות ועבות: בקנה אחד,
 זהו סימן לשבע לכל גרעין שבע שבלים, (הרשב"ם), ולשון רש"י בקנה אחד, טו"ל בלע"ז
 עכ"ל, וברש"י כ"י טו"ל יו, והיא הנכין, ובל"א (החוק): בריאות, על דרך ההשאלה בשבלים
 כלומר מלאות, וכתיב רש"י שיינ"ג בלע"ז, ובל"א (געזנר, קרעפטיג): (ו) ושדופות קדים,
 הוא לקות הורע מרות קדים הנכנס בשבלים עד שלא נשלים בשילם ולא יגמלו וזהו שאמר
 ושדפה לפני קמה (מלכים ב' י"ט ב'), טרם היוותו קמה כי כאשר נגמר יקרא קמה, (יד"ק
 בצרשים שרש שקף). ולשון רש"י ושדופות, הלייא"ש בלע"ז, [וברש"י כ"י השליד"ש, (ויקרא
 עליד"עש, ובל"א חויטגעטוואגען)] ושקיסן קידוס (הוא ת"א על ושדופות קדים), חבוטות,
 לשון משקוף החבוט תמיד על ידי הדלת המכה עליו עכ"ל: קדים, רוח מזרחית שקורין ביש"א
 עכ"ל והוא שם כולל לכל רוח קר, ובמדינה אחר היה שם רש"י ז"ל יקרא רוח מזרחית ביש"א
 לפי שהוא עובר על הרי שלג וקרח אשר במדינת (הענוועליען): צמחות אחרתן, דומה ממש
 אל

ה מ ע מ ר

(ה) בקנה, לועז רש"י טו"ל, עיין מה שהעירות בטרפא לשון יומא מ"א א' ד"ה אי כא
 דא מרי וכו', ובש"ל למאני ח סדר מועד פ"א דמוכה מאנה ה' ד"ה סבילי זרין (ד"ה).
 אח

הבריאות והמלאות וייקץ פרעה
והנה חלום: (מ) ויהי בבקר ותפעם
רוחו וישלח ויקרא את כל
חרטמי מצרים ואת כל חכמיה
ויספר פרעה להם את חלמו

פאלע אהרען פרעה ערווא-
טע, אונד זעהע! עם וואר
אין טרוים. (ה) דעס מאר-
גענס דארויף וואר זיין געמיטה
בעאונרוהיגט; ער שיקטע,
אונד ליעס אללע בילדער-
שריפטקוינדיגען פאן מצרים
אונד אללע אהרע ווייזען מענ-
גער רופען, ערצעהלטע איה-
גען זייגען טרוים; אלליין קיי-

ואין

תרגום אונקלוס

ומליחא ואיחער פרעה והא חלמא: (מ) והיה
בבקר ותפעם רוחו וישלח ויקרא יח כל
חרשי מצרים ויח כל חכמהא ואישתעי
פרעה להון יח חלמיה וליח דפשר יחהון
לפרעה

(ו) הנריאות. שיגש בלג"ז: והנה חלום.
והנה גשם חלום שלם לפניו והולך
לפותרים: (ח) ותפעם רוחו. ומטרפא
רוחיה מקשקשת בזוכו כפעמון ובנוכדנלר
אומר ותפעם רוחו (דניאל ב') לפי שהיו
שם שתי פעימות שבת חלום והעלמת
פתרונו: חרטומי. הנחרים בעימי מתי'

ר ש"י

באר

אל הפתרון כי שבע שני הרעב נאו אחר שבע שני השבע ולא היו צעת אחת: (ז) והנה חלום,
כמו והנה הוא לאה (לעיל ב"ט כ"ה), אבל עד עתה היה סביר שראה ממש ולא חלום,
(הרשב"ם). ורש"י כתב והנה חלום, והנה גשם חלום שלם והולך לפותרים, וזכין הוא גם
מה שפי' ר"ע ספורנו וז"ל והנה חלום, הרגיש שהכל היה חלום אחד בעלמו שהיה נראה לו
בחלואו השני שהיה באותו המעמד בעלמו של חלואו הראשון עכ"ל, ויב"ע חרגס והא הוב
חילמא, בוזן לדברי הרשב"ם, וכן מתורגם בל"א (זונר זיעהע, עם וואר זיין טרויק):
(ח) ותפעם רוחו, נתחלפה דעמו, טרישפ"ש בלע"ז (ובל"א פערטטערבען, פערזונדערענט),
ומשכ לבקר ולדעת הפתרון, וכן דניאל (ב' ג'), ויאמר להם המלך חלום חלמתי ותפעם
רוחי לדעת את החלום, (הרשב"ם). ורש"י כתב ותפעם רוחו, ומטרפא רוחיה (הוא תרגומו
של אונקלוס וי"נע), מקשקשת בזוכו כפעמון, וכן חצר הרד"ק בשו"ת שרש פעם, את הולם
פעם (ישעי' מ"א ז'), מענין זה מלשון שבר ובתימה וקשקוש, וכן פעמון זהב ורמון (שמות
כ"ח ל"ד), לפי שהוא מתקשקש ומחבתת בעובל שבתוכו, אבל היא מליכה נכבדת אל הרוח
שבאדם שאינה מושבת מחמת הלער שאולה מן הגוף המוכה וגשבר, ועל פי הכוונה הבתמית
השייכת אלל הרוח תרגם המתרגם האשכנזי (בעאונרוהיגט), והמלה מבנין נפעל כמו נפעמתי
ולא לדבר (חללים ע"ז ה'): חרטמי, חרטם היא מלה מרובעת שרשה ארבע אותיות,
ונתב הראש"ע שיתכן להיות ארמית או מלרית, ונתב עוד בפירושו לדניאל (ב' ב'), כי הם
חכמי התולדות היודעים העיקרים ותולדות כל דבר וכל מעשים שיעשו בלע וכן כתוב בחרטמי
מלרים, לפיכך קרא להם נכודנלר בעבור שהם יודעים עיקר החלומות ואיך תראה הנפש
חזיונות הלילה עכ"ד. והמתרגם האשכנזי הסכים עם חנם את' שפת' המלה הזאת מגזר' חרט
וכמ"ס נוסף מענין ויגר אותו בחרט (שמות ל"ב ד'), בחרט אנוש (ישעי' ח' א'), והוא הכלי
אשר בו עושין רשמי' בגוף קצה והוא אלל הרושם, והדבר ידוע שנתחלת מלשנת הבתיבה
נרשמו כל הענינים והרעיונים ע"י ליורים ורשמים נקראים (הירקאליפען או בינדערטריפט),
והיתה הבתיבה ההיא מלויה אלל אנשי מכרים, ובה העלימו כהניהם וחנמיהם את חכמת
התולדות והתחבולות ומעשה הכשפים מעיני ההמון, כי לא הבינו אותה כי אם הכהנים
וראשי העם, ועוד היום נשארו הליורים והתמונות הכן, ופותר אין אותם, וייתכן אם כן
שנקרא חרטם האיש המבין העמונות והכרישום ההם, ויודע להשמש בהם ולפתרם כראוי,

והם

וַאֲיִן-פּוֹתֵר אוֹתָם לַפְּרָעָה:
(ט) וַיְדַבֵּר עַל הַמְּשָׁקִים אֶת-פְּרָעָה
לֵאמֹר אֶת-חַטָּאֵי אֲנִי מוֹכִיר
הַיּוֹם: (י) פְּרָעָה קָצַף עַל-עַבְדָּיו

נער וואוסטע איהן דעם פרעה
רעכט צו דייטען. (ט) דאָרע-
דעטע דער אַבערשענק פֿאַר
פרעה, וויא פֿאַלגט: איך מוס
מיינע פֿערברעכען היערמיט
געדענקען. (י) פרעה וואָר
איינסט איבער זיינע דיענער
ער=

ויהן

תרגום אונקלוס

ר ש י

לַפְּרָעָה: (ט) וַמְלִיל רַב שָׁקִי עִם פְּרָעָה
לְמִימַר יַת סוּרְחָנִי אֲנָא מְדַבֵּר יוֹמָא דִּין:
(י) פְּרָעָה רְגַז עַל עַבְדֵּיהּ וַיְהִי יַתִּי בְּמַטְרַת
בֵּית

שאלים בעלמות. טימי הן עלמות בל'
ארמי ונמסנה בית שהוא מלא טימיא מלא
עלמות: ואין פותר אותם לפרעה. פותר'
היו אותם אבל לא לפרעה שלא היה קולם
נכנס באזניו ולא היה לו קורת רוח בפתרונו'

ב א ו ר

והם היו החכמים והמכשפים ופותרי החלומות נמלרים: ואין פותר אותם לפרעה, פותרים
היו אותם אבל לא לפרעה שלא היה קולם נכנס באזניו ולא היה לו קורת רוח בפירונוס
שהיו אומרים לו שבע בנות אחה מוליד שבע בנות אהה קובר, (רש"י), וכן פי' הרשב"ם,
והוא מנ"ר, ומסורש שם עוד פתרון אשר שפתרו לו, ונס' הישר סופר עוד פתרונוס רבים,
והסנה שלא נכנסו באזניו כחב ר"ע ספורנו וז"ל ואין פותר אותם, מפני שחשבו שהם שנים
טעו בפתרון כי בחלק הראשון הייתה הסנה הפועלת והחומרית בלבד שהן הפרות חורשות
והיאור המשקה ובחלק השני הייתה הסנה הלייית והתכליתית בלבד והם השגלים עב"ל,
אבל פרעה הבין שגיהם חלום אחד הם נמ"ש בפסוק שלפני זה. והיה לפי זה שב אותם על
החלום ואמר לשון רבים בעבור שנשנה פעמים, והרד"ק בשרשים שרש את פי' אותם, מהם,
כמו בלחמי את העיר (שמות ט' כ"ט), מן העיר, והתנחלתם אתם (ויקרא כ"ה מ"ו), מהם,
חזונו אותם (שופטים כ"א כ"ב), פי' מהם, ואין מכל זה ראי' לדבריו, לפי שבכל המקומות
הללו אותם הוא סימן הפועל, וכאן ישוב לפי דבריו על הפועל, ואין כן משפט הלשון: (ט) את
פרעה, ח"ת עם פרעה, ויב' תרגום קדם פרעה, והוא נאות לפני מלכים, וכן מתורגם
בל"א: את חטאי אני מוכיר היום, אע"פ שאזכיר חטאי מוכרתי אני לספר דבר זה: (י) פרעה
קצף על עבדיו, כל פרעה בלשון מלרים מלך, וכן נקראים כל מלכי מלרים, ושל פלשתיים
אנימלך אפילו בימי דוד, בשמותו את עצמו לפני אנימלך (תהלים ל"ד א'), ושל ירושלים
מלכי לדק, ביהושע אדני לדק מלך ירושלים (יהושע י' א' ו'), ובימי דוד על דברתי (אני
מנטיח שחתי) מלכי לדק (מלך ירושלים) (תהלים ק"י ד'), ושל עמלק אגג, בימי משה וירם
מאגג מלכו (במדבר כ"ד ז'), ובימי שאול אגג מלך עמלק (שמואל א' ט"ו ח' וב' ול"ב), אף
כאן פרעה לשון מלכות כי בשמו של מלך אין אומרים לפניו דוד קצף על עבדיו, אלא כך אומר
לפניו המלך קצף על עבדיו, וכן לפניו אני פרעה (להלן פסוק מ"ד), אני אהיה המלך
לכדי

ה מ ע מ ר

(ט) את חטאי, הנה אין ספק אללי כי שר המשקים סיפר לפרעה את אודות יוסף כאשר זכה,
כי לולא זאת רחוק הוא שינשא המלך עבד שהוא אסור בבית הכלא מעל כל השרים אשר אתו,
אם לא שידע פרעה כי גונב מארץ העברים, ועל לא חסם נכפו ברזל באה נפשו, ומאין ידע
זאת אם לא כי שר המשקים הגיד לו, ולכן איננו רחוק כי שר המשקים בתום לבנו סיפר גם
שיוסף נקם ממנו לחלות בעדו את פני המלך, אך הוא שח איתו (כאשר בארנו לעיל) רק
שהכתוב קיכר בדבר בדרכו, ועפ"ז נוכל לפרש כי מה שאמר את חטאי, הכוונה על אשר חטא
ליוסף, ואיחר עד עתה מלהזכירו.

תרגום אשכנזי

מ ק ז מא

וַיְהִי אֲתִי בְּמִשְׁמַר בֵּית שָׂרָה
הַטְּבָחִים אֲתִי וְאֵת שָׂרָה הָאִפָּיִם:
(יא) וַנְּחַלְמָה חֲלוֹם בְּלַיְלָה אַחַד
אֲנִי וְהוּא אִישׁ כִּפְתָרוֹן חֲלָמוֹ
חֲלָמָנוּ: (יב) וְשֵׁם אֲחָנוּ נָעַר עֲבָדֵי
עֶבֶד לְשָׂרָה הַטְּבָחִים וְנִסְפָּר-לוֹ
וַיִּפְתָּר-לָנוּ אֶת-חֲלָמֹתֵינוּ אִישׁ
כְּחֲלָמוֹ פָּתָר: (יג) וַיְהִי כֹּאֲשֶׁר

ערצירנט, אינד טהאט טיך אין
פֿערהאפט, אין דעם הויזע
דעם אַבערסטען פֿאָדער לייב-
וואַלע, טיך אינד דען אַכער-
כאַקטיסטער. (יא) וויר האט
טען כידע אין איינער נאכט
איינען טרוים, איך אינד ער,
וויר טרייטען יעדער נאך דער
בעוואַנדערן בעדייטונג זיינעם
טרויטעם. (יב) דאזעלכסט וואַר
כייא אונז איין עברישיער קנא-
בע, דיענער דעם אַבערסטען
פֿאָדער לייבואַלע; וויר ער-
צעהלטען איהם, אונד ער די-
טציטע אונזערע טריימע, איי-

פתר
עם יעדען, וויא עם מיט זיינעם טרויטע איבעראיינקאם, (יג) אונד וויא ער אונז געדייטעט

תרגום אונקלוס

ר ש י

בֵּית רַב קְטוּלִיא יְתִי וַיְרִת רַב נַחְתוּמִי:
(יא) וַחֲלָמְנָא חֲלָמָא בְּלַיְלִיא חַד אָנָא וְהוּא
גָּבַר בְּפוּשְׁרֵן חֲלָמְנָא: (יב) וְרַתְמָן
עֲמָנָא עוֹלִים עֵיבְרָאָה עֲבָדָא לְרַב קְטוּלִיא
וְאִישְׁחַעֲינָא לִיה וּפְשָׁר לְנָא יִת חֲלָמְנָא גָּבַר
כְּחֲלָמִיה פְּשָׁר: (יג) וְהָוָה פְּמָא דִּי פְּשָׁר
לְנָא

שהיו אומרים שבע בנות אמה מוליד ושבע
בנות אמה קונן: (יא) איש כפתרון
חלומו. חלום הראוי לפתרון שנפתר לנו
ודומה לו: (יב) נער עברי עבד. ארורים
הרשעים שאין טובחס שלמה מזכירו כל'
בזיון. נער שועה ואין ראוי לגדולה.
עברי אפילו לשוננו אינו מכיר. עבד וכחוב
בנימוסי מכרים שאין עבד מולך ולא
לונש בגדי שרים: איש כחלומו. לפי
החלום

ב א ו ר

לנדי כדכתיב רק הכסף אנל מאך (שס מ'), לכך נקרא יוסף אנרד, אב למלך, ונספר
לקח טוב פירש נמותי, (הרשכ"ס), (והספר לקח טוב הוא לדעתי ס' פסיקתא דרבי טיביו
ברבי אליעזר ז"ל שנדפס ממנו על ג' ספרים ויקרא במדבר דברים, וס' בראשית ושמות הם
בתני יד, וספר בראשית מתחיל הדרוש על הפסוק כי לקח טוב נתתי לכם וגו', כי קלת מן
הראשונים נתנו שמות לספריהם ע"ש ההתחלה כמו מדרש חזית ע"ש התחלתו חזית איש מהיר
וגו', ומדרש שחר טוב ע"ש התחלתו נפסוק שחר טוב יבקש רכון וגו'), וכן כתב הראב"ע,
ונס' הישר סיפר בארובה מתי התחילו שם לקרוא את מלכיהם בן וסנת הדבר, ואין להאריך
פה: אחי ואח שר האפים, אע"פ שזכר אחי שנה עוד משני הדברים שביניהם, כי בן דרך
הלשון כמו ואם באמת וכתמים (שופטים ט' י"ט), שנה איתו משני הדברים שהיו ביניהם:
(יא) אני והוא, הנפל בזה להגיד כי ענין החלומות היה כמעט אזה, רק שהיה לכל אחד
מענין מלאכתו, עד כי פותר אחד בלתי מנין נחם גדול במהרה ה' פותר שניהם בשום אס
למות ואם לזים: איש כפתרון חלומו, כבר פירשתי בפ' וישב (לעיל מ' ה'): (יב) איש
בחלומו פתך, חזר למ' ד המשמש, ור"ל לאיש בחלומו כלומר לכל אחד פתר כענין חלומו,
וכן פירש"י, ולשון הרשכ"ס איש בחלומו פתך, כמשמעות חלומו פתך, וגם כמו שפתר לנו בן

פִּתְרֵנוּ לָנוּ כִּן הָיָה אֲתִי הַשִּׁיב עַל־
 כְּנִי וְאֵתוֹ תִּקֶּה: (יד) וַיִּשְׁלַח פְּרָעָה
 וַיִּקְרָא אֶת־יוֹסֵף וַיְרִיצֵהוּ מִן־
 הַבּוֹר וַיַּגְלֵחַ וַיַּחְלֶף שְׂמֹלֶתוֹ וַיִּבֹא
 אֶל־פְּרָעָה: * (טו) וַיֹּאמֶר פְּרָעָה
 אֶל־יוֹסֵף חֲלוֹם חֲלָמָתִי וּפְתֹר אֲנִי
 אֲתוֹ וַאֲנִי שָׁמַעְתִּי עֲלֶיךָ לֵאמֹר
 תִּשְׁמַע חֲלוֹם לְפִתּוֹר אֲתוֹ: (טז) וַיַּעַן
 יוֹסֵף אֶת־פְּרָעָה לֵאמֹר בְּלַעֲדֵי

זא איזט ערפֿאלגט: מיך נעם-
 ליד זעטצטע מאן וויעדער אויף
 מיינען עיס, אונד יענער ווארד
 געהענגט. (יד) פרעה שיקטע
 היערויף, אונד לעס יוסף ר-
 פען, זיא האלטען אהן אויס
 דער גרובע, ער ליעס זיך שעע-
 רען, אינד וועסעלמע זיינע
 קליידער, אונד קאם פֿאר
 פרעה. (טו) פרעה שפראך צו
 יוסף: איך האבע אינען טרוים
 געהאבט, אונד ניעמאנד קאן
 איהן דייטען. איך הארע אבער
 פֿאן דיר, דאס דוא אינען
 טרוים צו דייטען פֿערשטעהעסט. (טז) יוסף אנטווארטעטע דעם פֿרעה: פֿערן פֿאן מיר!
 אל

אלהים

תרגום אונקלוס

ר ש י

לָנָא כִּן הָוָה יָחִי אַחִיב עַל שְׁמוֹשֵׁי וַיְחִיָּה
 צָלָב: (יד) וַשְּׁלַח פְּרָעָה וַקְרָא יִתְּ יוֹסֵף
 וְאַרְהֻטוּהִי מִן בֵּית אֶסִּירֵי וּסְפֵר וְשֵׁנֵי כְּסוּתִיָּה
 וְעָאֵל לֹחַ פְּרָעָה: (טו) וַאֲמַר פְּרָעָה לְיוֹסֵף
 חֲלָמָא חֲלִימִיחַ וּפְשֵׁר לִיחַ לִיָּה וְאַנָּא שָׁמַעְתִּי
 עֲלֶיךָ לְמִימֵר דְּאֵת שָׁמַע חֲלָמָא וּמְפִשֵׁר
 יְחִיָּה: (טז) וְאַחִיב יוֹסֵף יִתְּ פְּרָעָה לְמִימֵר
 לָא מִן חוּכְמָתִי אֲלֵהֵן מִן קָדָם יִי יִתְּחַב יִתְּ
 שְׁלָמָא דְּפְרָעָה: (יז) וּמְלִיל פְּרָעָה עִם יוֹסֵף
 בְּחַלְמֵי

חלום וקרוב לענינו: (יג) השיב על כני-
 פרעה הנזכר למעלה כמו שאמר פרעה
 קלף על עבדיו הכי מקרא קצר לשון ולא
 פירש מי השיב לפי שאין צריך לפרש מי
 השיב מי שנידו להשיב והוא פרעה וכן
 דרך כל המקראות קצרים על מי שעליו
 לעשות הם סותרים את הדבר: (יד) מן
 הבור. מן בית הסוהר שהוא עשוי כמין
 גומא וכן כל בור שנמקרא לשון גומא הוא
 ואף אם אין בו מים קרוי בור פוש"א
 כל"ו: ויגלה. מפני כבוד המלכות:
 (טו) תשמע חלום לפתור אותו. תאזין
 ותבין חלום לפתור אותו: תשמע. לשון
 הנכה והאזנה כמו שומע יוסף (בראשית
 מ"ב) אשר לא תשמע לשונו (דברים כ"א)
 אנטו"גדרא כלע"ו: (טז) בלעדי. אין החכמה משלי אלא אלהים יענה יתן ענייה כפי
 לשלום

ב א ו ר

הי, ויהי כאשר פתר וגו' עב"ל: (יג) השיב, פרעה הנזכר למעלה כמו שאמר פרעה קלף
 על עבדיו, הכי מקרא קצר לשון ולא פירש מי השיב לפי שאין צריך לפרש מי השיב מי שנידו
 להשיב והוא פרעה וכן דרך כל מקראות קצרים על מי שעליו לעשות הם סותרים את הדבר,
 (יג) (יז) ויריצהו, שלוחי פרעה: מן הבור, פירשתי צב' וישב (סס מ'ו'), ומלת פוש"א
 כלע"ו, שנרש"י כאן, כמו פאס"ע, כל' אשכנז (גרובען): ויגלה, יוסף את עגמו, או חסר
 המגלח, ושעורו ויגלח אותו המגלח: (טו) השמע חלום לפתור אותו, תאזין ותבין חלום לפתור
 אותו, תשמע, לשון הנכה והאזנה כמו שומע יוסף (לקמן מ"ב כ"ג), אשר לא תשמע לשונו
 (דברים כ"ח מ"ט), אנטו"גרא כלע"ו, (רש"י), וכל"א (פערטטעהען): (טז) בלעדי, אין
 החכמה

הרגום אשכנזי

אלליין גאָמט ווירד צום וואָהל-
ערגעהען פרעה'ס אַנטוואַר-
טען לאַססען. (יז) נון שפראַך
פרעה צו יוסף: אין מיינעם
טרוימע וואָר עס, אַלס ווען איך
אַם ראַנדע דעם פֿלוסעם
שטינדע, (יח) אונד אויסדעם
פֿלוסע קאַמען הערויף זיעבען
קיהע, שטאַרק פֿאַן פֿלייש
אונד שאַן פֿאַן געשטאַלט,
אונד וויידעטען אויף דער וויע-
זע. (יט) נאָך איהנען אַבער
קאַמען זיעבען אַנדערע קיהע
הערויף, אויסגעצעהרט, זעהר
שלעכט פֿאַן געשטאַלט אונד

ר ש י

לשלוס פרעה: (יט) דלות. כמושות כמו
מדוע אתה ככה דל דאמנון (שמואל ב'
י"ג): ורקות בשר. כל לשון רקות שנמקרא
חסרי בשר ובלעז בלוש"ט:

מ ק ז מא

אלהים יענה את שלום פרעה:
(יז) וידבר פרעה אל יוסף בחלמי
הגנני עמד על שפת היאר:
(יח) והנה מן היאר עלת שבע
פרות בריאות בשר ויפת תאר
והרעינה באחו: (יט) והנה שבע
פרות אחרות עלות אחריהן
דלות ורעות תאר מאד ורקות

בשר

חרגום אונקלוס

בחלמי הא אַנא קאים על ביי נהרא:
(יח) והא מן נהרא סלקן שבע תורן פטימן
בשר ושפירן למחזי ורעין באחוא: (יט) והא
שבע תורן אוחרנין סליקן בתריהן חסיכון ובישן למחזי לחדא וחסירון בשר לא

ב א ו ר

החכמה משלי אלא אלהים יענה יתן ענייה כפי לשלוס פרעה, (רש"י), וכן פירש הרשב"ם,
ולפ"ו יהיה יענה מן ההפעיל, כי האית"ן פתוח בשרש זה בקל ובהפעיל בעבור הרחבת העי"ן
פ"ם, וכמו ורוח מבינתי יענני (איוב כ' ג'), הוא עובר לשנים פעולים ור"ל ינרתיני לענות,
וכן כאן יענה יתן המענה כפי לשלוס פרעה, וי"מ יענה, ימליא חמיד, ומביאים ראיה מן
כי האלהים מענה בשמחת לנו (קהלת ה' י"ט), והארץ תענה (הושע ב' כ"ד), ואולם גם
שם הוא קרוב לענין השבת הדבור והענייה, והוא ע"ד מלינה, וכן מתורגם פה בל"א (חנט'
ווארטען לטאסען): (יז) וידבר פרעה אל יוסף בחלומי, בא פה וידבר בלא לאמר אחריו,
שלא כמוהג, ויב"ע תרגם באלו כחוב לאמר: בחלמי, ראיתי כתיב"ע, או בחלמי היה באלו
אני עמד וגו' כהרגום האשכנזי: (יח) וישח חאר, תחת מראה שנספור הכחוב למעלה אמר
פה תאר, כי זה קרוב מזה, וכן להלן במקום דקות אמר פה ורקות, וכן הוסיף פה דלות,
וכן בחלוס השבלים הוסיף וגרע ושינה, אבל הכוונה אמת היא, והכלל כי בשנות האדם
הדברים יוסיף או יגרע או ישנה אינו שומר אלא שיהי' הענין אחד, ולכן גם יוסף בהזכירו
ענין החלוס כדי לפתרו, שינה נקמת פרטים, ואמר בפרות ובשבלים, הטבת, כלל במלה
זאת כל הפרטים, בריאת בשר ויפת תאר שנפרות, ומלאת וטבות שבשבלים, ובשבלים הרעות
אמר הרקות תחת דקות: (יט) דלות, כמושות כמו מדוע אתה ככה דל דאמנון (שמואל
ב' י"ג ד'): ורקות בשר, כל לשון רקות שנמקרא חסרי בשר ובלעז בלוש"ט, (רש"י), יתכן

ה מ ע מ ר

(יט) ורקות בשר, פירש"י חסרי בשר ובלעז בלוש"ט, ולדעת הרב המבאר הוא לשון רומי (לפי
טיב, פטורוג), וזה אינו מסכים עם פירושו, והעיקר של"ל בלוש"ט (פלוטטס) ובל"א (לערט-
זיך, טוועבליך). (ד"ח).

בְּשׂוֹר לֹא־רָאִיתִי כְהֵנָּה בְּכָל־
 אֶרֶץ מִצְרַיִם קָרַע: (כ) וְתִאכְלֶנָּה
 הַפְּרוֹת הַרְקוֹת וְהִרְעוֹת אֶת שִׁבְעַת
 הַפְּרוֹת הָרְאשֵׁנוֹת הַיְבֵרִיאֹת:
 (כא) וְתִבְאֶנָּה אֶל־קִרְבָּנָהּ וְלֹא
 נֹדַע כִּי־בָאוּ אֶל־קִרְבָּנָהּ
 וּמְרֵאֵיהֶן רַע כַּאֲשֶׁר בִּתְחִלָּה
 וְאִיקָץ: (כב) וְאֶרְאֶ בַחֲלָמִי וְהֵנָּה
 שִׁבְעַת שְׂבָלִים עֹלֹת בְּקִנְיָה אֶחָד
 מִלֵּאֹת וְטָבוֹת: (כג) וְהֵנָּה שִׁבְעַת
 שְׂבָלִים צְנֻמוֹת דְּקוֹת שְׂדֵפוֹת
 קָדִים צְמָחוֹת אַחֲרֵיהֶם:

מאנער פאן פלייש; איד האט
 בע דערנלייטען עלענדעם
 פיעה אים גאנצען לאנדע
 מצרים ניכט געזעהען. (כ) דיע
 זע אבגעזעהרטען מאנערן קיי
 הע פראסען דיא ערשטען זיע
 בען געזונדען קיהע אויף.
 (כא) דיא קאמען אין איהרען
 לייב; עס ווארדע אבער ניכט
 געמערקט, דאס זיא אין איה-
 רען לייב געקאמען, דען
 איהר אנזעהען בליעב נאך
 זא שלעכט וויא פארהין; דא
 ערוואכטע איד. (כב) איד זאה
 פערנער אין מיינעם טרוימע
 זיעבען פאללע אונד גוטע איה-
 רען אן איינעם האלמע אויפ-
 געהען; (כג) נאך איהנען אבער
 קאמען זיעבען פערטראקנע-
 טע, דינע אונד פאם אסטע
 ווינד אויסגערראשענע אהרען

וחבלען

חרגום אונקלוס

חֲוִיתֵי דְכוּחֵיהֶן בְּכָל אֶרְעָא דְּמִצְרַיִם לְבִישׁוֹ: (כג) לְנוֹמוֹת. לְנוֹמָא בְּל' אֶרְמֵי סִלְעַ
 (כ) וְאֶכְלָא תוֹרְחָא חֲסִיכָא וּבִישָׁחָ יֵת
 שִׁבְעַת תוֹרְחָא קְדַמִּיחָא פְּטִימָחָא: (כא) וְעֵלָא לְמַעֲיָהֶן וְלֹא אִיתִידַע אַרְיַע לְמַעֲיָהֶן
 וּמְחֻזְיָהֶן בִּישְׁפֵּד בְּקַדְמִיחָא וְאַחֲעֲרִית: (כב) וְחֻזִּית בַּחֲלָמִי וְהָא שִׁבְעַת שְׂבָלִין סִלְקוּ
 בְּקִנְיָא חָד מִלְיִין וְטָבוֹן: (כג) וְהָא שִׁבְעַת שְׂבָלִין נָצוּ לְקִיּוּן שְׂקִיפֵן קְרוֹם צְמָחוֹן
 בַּחֲרִיָּהֶן

ב א ו ר

שהוא כמו ווילאזום בלשון רומי, ובל"א (לחטיג, פאזריג), ושכשו דקק: (כא) קרבנה, הראוי
 לכנוי נסתרות קרבן, ובא בה"א נוספת כמו אשר הכנת לבדנה (לעיל כ"א כ"ט), עלי היו
 כלנה (לקמן מ"ב ל"ו), אשר נשא לבן אחנה (שמות ל"ה כ"ו), וגם ראוי להיות קמ"ץ לפני
 הכנוי כמו באלו הזכרים, ובא בסגול שלא כמוהג: ולא נודע כי באו אל קרבנה, כך אמר
 פרעה עבשיו ליוסף עתה אני זכור כי בשעת החלום נדמה כאילו לא באו אל קרבנה, אבל
 לאעלה לא היה ראוי לכתוב אלא ראיות האבילות שראה שזו אוכלת זו, אבל מה שחשב פרעה
 בלבו על מה שהיה תמה שמראיהן רע נבחלה לא הי' ראוי לכתוב, (הרשב"ם): (כב) צנמוח,
 לומר בל' ארמי סלע הרי הן כעץ בלא לחלות וקשות כסלע וחרגומו נאן לקיין אין בהן אלא
 הן לפי שנתרוקו מן הזרע, לשון רש"י, ובקלף הנוסחאות נמלא ויבשות כסלע, והוא הנוכח,
 שאין הזבלים הדקית קשות כסלע כמו שטען הרמב"ן ז"ל על רש"י, אבל הם יבשות ואין בהן
 לחות כסלע, ואולם מה שטען עוד על רש"י שהזבלים בעת שנתרוקו מן הזרע אין בהן נאן,
 אינה

תרגום אשכנזי

מ ק ז מא

הערפאר . (כד) דיעוע זיעבען דינגען אהרען פערשלאנגען יע- נע זיעבען גוטען . איך האבע דיעועס דען בילדערשריפט- קונדיגען ערצעהלט, אלליין ניעמאנד קאן מיר דיא בעריי- טונג זאגען . (כה) דא שפראך יוסף צו פרעה : פרעה'ס טרוים וואר נור איינער (דער בעדייטונג כמד) ; וואס נאטט טהון ווילל, האטע דעם פרעה פאראויס געזאגט . (כו) דיא זיעבען גוטען קיהע בערייטען זיעבען יאהרע, אונד דיא זיעבען גוטען אהרען בערייטען אויך זיעבען יאהרע ; בידעס איזט נור איין טרוים .

(כד) ותבלען השבלים הדקת את שבע השבלים הטבות ואמר אל- החרטמים ואין מגיד לי : (כה) ויאמר יוסף אל-פרעה חלום פרעה אחד הוא את אשר האלהים עשה רגיד לפרעה : (כו) שבע פרת הטבת שבע שנים הנה ושבע השבלים הטבת שבע שנים הנה חלום אחד הוא :

ושבע

ר ש י

תרגום אונקלוס

ומרגמו נכן לקיין נכן אין בהן אלא הן לפי שנתרוקנו מן הורע : (כו) שבע שנים ושבע שנים . כלן אינן אלא שבע . ואזר בשנה

בחריהן : (כד) ובבלעא שבליא לקייחא ית שבע שבליא טבתא ואמרית לחרשיא וליח דמחוי לי : (כה) ואמר יוסף לפרעה חלמא דפרעה חד הוא יחדיי עתיד למעבד חיי לפרעה : (כו) שבע תורחא טבתא שבע שניא אינון ושבע שבליא טבתא שבע שניא אינון חלמא חד הוא : (כו) ושבע

תורחא

ב א ו ר

אינה טענה, לפי שזמר הגרעין, והוא הגביע שבו הנרעין מחוב, גם הוא יקרא נן, והסם המיוחד לא בהיותו יבש ונדף הוא מון, ומאנו יבא מחלה הפרח, ובנפול הפרח יבא הנרעין תחתיו, והפרח עם הגביע יחד יקראו נן, ופעמים יקרא כל אחד מהם נן : והנה לדעת הרמב"ן ז"ל לנומות כמו פרורות לחתיכות הרבה, מלאן רז"ל פת הנומה בקערה, וכן מה שכתב חזקוני נכן לשון חזק וחסרון, ויהי' הסך מלזות לנומות ונכן הסך מליאן, והרד"ק בפרשים שרש ננס, הביא גם פת הנומה בקערה אל ענין היובש, ופירושו פת היבשה כי פת היבשה יעשו אותה פתיתין קטנים לשרותם בארק בקערה, וכן לונמא בדברי רז"ל שהוא הסלע והשבלים הגדלות בסלעים יש בהן יובש עד שהן דקות הרבה מפני היובש עכ"ל : (כד) ואין מגיד לי, הפסוק, וכן מתורגם בל"א, ולשון ר"ע ספורנו ואין מגיד לי, שראש כלם חשבו שהם שני חלומות ופתרו אותם על שני דברים והוא הניב שזיהם היו חלום אחד באמרו וארא בחלומי עכ"ל, וכן סופר בספר הישר כמה פתרונים שונים שפתרו לו חכמיו זה בנה זה בנה וזה בנה, וכלם פתרו חלום הפרות וחלום השבלים נב' ענינים : (כה) חלום פרעה אחד הוא, ולפיכך טעו הפותרים, (ר"ע ספורנו), והמתרגם האשכנזי הואיל לבאר את הכוונה, חלום פרעה אחד הוא לפי פתרונו : את אשר האלהים עשה וגומר, מה שעמיד לבנות הניד לפרעה, כי על המלך תלויות תקנות המלכות, (הרש"ש), ומאמר זה הוא הקדמה אל סוף הפסוק ועתה ירא פרעה וגו' : (כו) שבע שנים הנה, תיב"ע שבע שנייא אינון מכאן, וכן מתורגם בל"א (בעדייטען זיעבען יאהרע) : חלום אחד הוא, לפי נגינות התיבות כי חלום בטעמא ואחד

בארכ

(כו) וְשִׁבַע הַפְּרוֹת הַרְקוֹת וְהַרְעוֹת
 הָעֵלֶת אַחֲרֵיהֶן שִׁבַע שָׁנִים הִנֵּה
 וְשִׁבַע הַשָּׁבָלִים הַרְקוֹת שְׁדָפוֹת
 הַקָּדִים יִהְיוּ שִׁבַע שָׁנֵי רָעָב:
 (כז) הוּא הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־
 פְּרַעֲהַ אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עָשָׂה הַרְאָה
 אֶת־פְּרַעֲהַ: (כט) הִנֵּה שִׁבַע שָׁנִים

(כו) אונד דיא זיעבען אכנע=
 צעהרמען שלעכטען קיהע,
 דיא נאך איהנען הערויף גע=
 קאממען, בערדייטען זיעבען
 יאהרע, זא וויא דיא זיעבען
 לעערען, פאם אסטווינד אויס=
 געדראשענען אהרען, זיא
 שמעללען זיעבען יאהרע הונ=
 גערסנאטה פאר. (כז) דאן
 איזטנון, וואס איך דעם פרעה
 געזאגט האבע: וואס גאטט

באות

טהון ווילל, האט ער דעם פרעה אנגעזייגט. (כט) עם ווערדען זיעבען יאהרע קאמ=

תרגום אונקלוס

ר ש י

הוֹרַתָּא הַסִּיכְתָּא וּבִישְׁתָּא דְסִלְקָא בְּהַרְיָהּ
 שִׁבַע שָׁנִיא אִינוּן וְשִׁבַע שָׁבָלִיא לְקִיחָא
 דְשָׁקִיפִין קִידוּם יִדְהִיּוּן שִׁבַע שָׁנֵי כַפְנָא:
 (כח) הוּא פְּחָגְמָא דִּי מַלְיִלִית עִם פְּרַעֲהַ דִּי יִי עֵתִיד לְמַעַבְדַּ אַחֲוֵי לְפְרַעֲהַ: (כט) הָא

שבע

ב א ו ר

במרכא (כפי הנוסחא שנמ"ג ומ"ק אשר חז"ת סמך ידיו עליהם כמ"ג נת"ס שלי), לא יהיה
 אחד תאר אל חלוס, רק חלוס, נושא, ואחד, נושא, וענינו חלוס פרעה, אחד הוא בפתרון,
 וכמ"ג למעלה חלוס פרעה אחד הוא, וקלר כאן ולא הזכיר מלת פרעה כי סמך על הראשון,
 והי' ראוי לומר החלוס אחד הוא, כי במקום שתחסר הודעת האיש, תבוא ה"א הידיעה במקומה
 ותשלימוה, רק ששכ על פסוק חז', כמ"ג בשם הרמב"ן בפ' וישלח (לעיל ל"ו ו'), על וילך
 אל ארץ: הרקח, שראו ריק, מן והנור רק (שם ל"ז כ"ד), ואנקלוס ויונחן ב"ע תרגמו לפי
 הכוונה, לקיחא, ולא כהוראת המלה, כי כן תרגמו גם דקוח, ות"א והנור רק, וגונא
 דיקן, ויב"ע חרנס וגונא סריק, אולם המתרגם האשכנזי תרגם שניהם כהוראת המלה, כי
 חרנס דקוח (דיכנע), ורקוח (זעזע): יהיו שבע שני רעב, בעבור שהשבע בארץ מכרים
 אינו חדוש גדול כי היא כגון ה' הזכיר תחלה פתרון הרעות, כי הוא החדוש והועלת החלוס,
 כי האלהים נרחמו הראה לפרעה הרעב להחיות לפליטה גדולה, וזה טעם ותחלינה שבע
 שני הרעב לנוא כאשר אמר יוסף כי לא נודע דבר רק בשנות הרעב, (הרמב"ן): (כח) הראה,
 בשבע שנים הטובות נאמר הגיד לפרעה לפי שהי' סמוך, ובשבע שני רעב נאמר הראה את
 פרעה לפי שהי' הדבר מופלג ורמוק נופל בו לשון מראה, (רש"י): (כט) הנה שבע וגומר
 שבע

ה מ ע מ ר

(כו) שני רעב, עיין בבאור מה שהניא בשם הרמב"ן מדוע הקדים פתרון הרעות, ולי נראה
 כי יען כי ברא החלוס רק להניד לפרעה ענין שני הרעב למען ישכיל לנכור בר, כמ"ג הרב
 המגיד בעלמו, לכן הקדים פשר של שבע פרות הרעות, כי כן דרן בעל ל"הק לדבר ראשונה
 מן העיקר כאשר זכרנו זה פעמים.

בְּאוֹת שִׁבְעַ גְּדוֹל בְּכָל-אֲרֶץ
 מִצְרַיִם: (ל) וְקָמוּ שִׁבְעַ שְׁנֵי רָעִב
 אַחֲרֵיהֶן וְנִשְׁכַּח כָּל-הַשִּׁבְעַ בְּאֲרֶץ
 מִצְרַיִם וְכָל־הָרָעִב אֶת-הָאֲרֶץ:
 (לא) וְלֹא יוֹדַע הַשִּׁבְעַ בְּאֲרֶץ מִפְּנֵי
 הָרָעִב הַהוּא אַחֲרֵי-כֵן כִּי-כָבֵד
 הוּא מְאֹד: (לב) וְעַל הַשָּׁנוֹת הַחֲלוּם
 אֶל-פְּרַעְיָה פְּעָמִים כִּי-נִכּוֹן הַדְּבָר
 מֵעַם הָאֱלֹהִים וּמִמֶּהָר הָאֲרָהִים

טען פֿאַן גראַסער פֿרוכטבאַר-
 קייט אים גאַנצען לאַנדע
 מצרים. (ל) נאָך איהנען אַבער
 ווערדען זעבען יאָרע דוּג-
 גערסנאַטע ענטשטעהען, דאָס
 מאַן אים לאַנדע מצרים אַללער
 פֿרוכטבאַרקייט פֿערגעססען
 ווירד, זאָ ווירד דיאַ הינגערס-
 נאַטע דאָן לאַנד פֿערגערבען.
 (לא) דיאַ פֿרוכטבאַרקייט ווירד
 אים לאַנדע ניכט פֿערשפּירט
 ווערדען וועגען, דערזעניגען
 הונגערסנאַטע, דיאַ הערנאָך
 זיין ווירד, דען זיאַ ווירד זעהר
 שווער זיין. (לב) דאָס אַבער דעם
 פרעה דער טרוים צום צווייטען
 באַהלע ווערערזאָלט וואָר-

דען, בעדייטעט, דאָס דיאַ זאָכע פֿעסט בעשלאָססען פֿאַן גאַטט, אונד גאַטט איילע,
 לעשהו

תרגום אונקלוס

ר ש י

שִׁבְעַ שְׁנֵיָא אַחֲזִין שׁוֹבְעָא רְבָא בְּכָל אֲרַעָא
 דְּמִצְרַיִם: (ל) וְיִקְוֹמוּן שִׁבְעַ שְׁנֵי כִפְנָא
 בְּתַרְיָהּ וַיִּחַנְשִׁי כָל שׁוֹבְעָא בְּאֲרַעָא דְּמִצְרַיִם
 וַיִּשְׁיִצִי כִפְנָא יַח עִמָּא דְּאֲרַעָא: (לא) וְלֹא
 יִחַדְדַע שׁוֹבְעָא בְּאֲרַעָא מִן קַדָּם כִּפְנָא הַהוּא
 דִּיהִי בְּתַר כּוֹנְאֵרִי חֲקִיף הוּא לְחַדָּא: (לב) וְעַל

וגו': (ל) ונשכח כל השבע. הוא פתרון
 הכלליה: (לא) ולא יודע השבע. הוא
 פתרון ולא יודע כי באו אל קרבנה:
 (לב) נכון. מוזמן. בשבע שנים הטובות
 נאמר הגיד לפרעה לפי שהיה סמוך.
 ובשבע שני הרעב נאמר הראה את פרעה
 לפי שהיה הדבר מוסלג ורחוק נופל בו ל'
 מראה

דאיחני חלמא לפרעה חרתין זימנין ארי חקין פתגמא מן קדם יי ומוחי יי למעבדיה:
 וכעו

ב א ו ר

שבע גדול וגו', תקון הלשון המקולר הוא כן, הנה שבע שנים באות אשר יהיה בהם שבע
 גדול ככל ארץ מצרים, והמתרגם האשכנזי תקנו במלת (פֿאַן): שבע, שם המקרה כמו רעב:
 (ל) ונשכח כל השבע, הוא פתרון הכלליה, (רש"י): (לא) ולא יודע השבע, הוא פתרון
 ולא יודע כי באו אל קרבנה, (רש"י): (לב) ועל השנות וגו', הלשון שנים, והוא מקור מבנין
 נפעל, ובאמרו פעמים הוא חוספת באור אז לפי הלשון השנות אפשר יותר משני פעמים לפיכך
 פירש פעמים כי יש בזה הלשון שר"ל פעמים רבות כמו כסיל שונה באולתו (משלי כ"ו י"א),
 ר"ל פעם אחר פעם כמה פעמים, (הרד"ק בשרשים שרש שנה). והראב"ע מפרש כי השנות
 החלוס בפרות ובשגלים לעד כי הדבר נכון וקיים אבל צעבור כי הי' פעמים כלילה אחד לעד
 כי ממחר האלהים לעשותו, ומכון הוא לדעתי בלשון הכתוב, כי בחלוו הא' באו ב' ענינים,
 השנות, פעמים, המורים על ב' ענינים שנמשליתו קב', כי נכון וגו', והוא הקיום אשר
 לא ישונה ולא יבטל, וממחר וגו', והוא שלא יתעכב עוד שנים רבות. והמתרגם האשכנזי
 תרגם גם כן כי נכון הדבר (פֿעסט בעשוקסען), שמודיע עינין הקיום שלא ישונה, וממחר
 האלהים, הוא ענין אחר שיהי' הדבר בלי אחר: ועל השנות וגו' כי נכון וגו', שצור הכתוב
 ועל

לַעֲשׂוֹתוֹ: (לג) וְעַתָּה יִרְא פֶרְעָה
 אִישׁ נָבוֹן וְחָכָם וַיִּשְׁיִתְהוּ עַל-
 אֶרֶץ מִצְרַיִם: (לד) יַעֲשֶׂה פֶרְעָה
 וַיִּפְקֹד פְּקָדִים עַל-הָאָרֶץ וְחַמִּישׁ
 אֶת-אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשֶׁבַע שָׁנֵי
 הַשָּׁבַע: (לה) וַיִּקְבְּצוּ אֶת-כָּל-אֹכְלֵי
 הַשָּׁנִים הַטּוֹבוֹת הַבָּאֹת הָאֵלֶּה

זיא אויסצופיהרען. (לג) נון
 ערזעהע זיך פרעה איינען פער-
 שטענדיגען אונד ווייזען מאן
 אויס, אונד ועטצע איהן איבער
 דאז לאנד מצרים. (לד) רעה
 טהוע אויך ריעזעס, אונד ועט-
 צע כעפעהלסהאבער איבער
 דאז לאנד, אונד לאססע דאז
 לאנד מצרים דען פינפטען אבי-
 געבען אין דען ויעבען יאהרען
 דער פרוכטבארקייט: (לה) זיא
 מאגען דען אללען פארראטהע

ויצברו

ריעזער קינפטגען גוטען יאהרע זאממעלן, אונד שיטטען דאז געטריידע אויף, אונטער

תרגום אונקלוס

ר ש י

(לג) וְכַעֲן יִחְוֵי פֶרְעָה גִבֹּר סוּבְלָתָן וְחַזִּים
 וַיִּמְנִיגָהּ עַל אֶרְעָא דְּמִצְרַיִם: (לד) יַעֲבִיד
 פֶרְעָה וַיִּמְנֵי מֵהִימְנִין עַל אֶרְעָא וַיִּזְרוּ יַח
 אֶרְעָא דְּמִצְרַיִם בְּשֶׁבַע שָׁנֵי שׁוּבְבָעָא:
 (לה) וַיִּקְבְּשׁוּן יַח כָּל עֵבוֹר שְׁנַיָא טְבַחְתָּא דְּאַתְיִין הָאֵלִין וַיִּצְרוּן עֵבוֹרָא תַּחְתּוֹת

מראה: (לד) וחמז. בתרגומו ויזרוון
 וכן חמושים: (לה) את כל אכל. שם דבר
 הוא לפיכך טעמו בא"לף ונקוד בפתח
 קטן ואוכל שהוא פועל כגון כי כל אוכל
 חלב טעמו למטה בכ' ונקוד קמץ קטן:
 תחת

תחת

יד

ב א ו ר

ועל השנות החלוס אל פרעה פעמים, אני פותר שורה כי כגון ונו': (לג) ועתה ירא פרעה,
 איננה עלה, כי מי הרשה לזה הליוען למלך נתנוהו? אכל שייך אל הפתרון, שלכן הראה לו
 הזס כעת גם שבע שני הרעב אשר לא תהייה עד אשר עבור שבע שני השנע, בעבור כי
 עתה ירא פרעה וגומר, ללבור בר למחייית העס לשני הרעב, ואס לא הודיע אותו את ימי
 הרעב כעז, לא הי' מתעורר ללבור בר, והיו אז כולם מתים ברעב: איש נבון וחכם, נכון
 שידע לנהל עם ארץ מצרים בלחם לפי הטף מידו, ולמבור המותר לארצות האחרות לאסוף
 עוצר וממון לפרעה, וחכם שידע לקיים התבואה שלא תרקב שיערב עם כל מין דבר המקיים
 אותו בטבעו, כגון חומטון שהזכירו רבותינו והבסף הסי הממית הכנימה וכיוצא בהן, ואמרו
 בכ"ר ערב נהן עפר וקיסומיות דברים שמקיימין את התבואה, (מדברי הרמב"ן), ולפי פשוטו
 הנכון הוא המגין דבר מתוך דבר, מבלי לורך להודיע לו כל פרט ופרט, כי לריך הממונה
 להשכיל בכלל הכללית המכוון למלך, ולהנין ממנו מעלמו כמה יגיע אליו, והחכם הוא היודע
 לכלכל מעשיו בלדק וכמזפט לקרב המועיל, ולרחות המזיק בשכמתו: (לד) יעשה פרעה,
 זו העלה: וישקד פקדים על הארץ, עיין במדבר (א' ג'), מ"ט שם שווי הורחות
 השש הזה לפי בנינו, ובפרט הורחתו עם מלת על: וחמש, בתרגומו ויזרוון וכן וחששים
 (שמות י"ג י"ח), (רש"י), אכל הרש"ס כתב וחמש, שהממונים יגבו חומס כל התבואות ללורך
 המלך אשר משפטו בשאר שנים לעשר כדכתיב בשמואל ורעיכס וכרמיכס יעשר (שמואל א' ח'
 ט"ו), עתה יטול פי שנים וכמו כן הנהיג יוסף לבסוף על אדמת מצרים לפרגה לחמש עכ"ל,
 וכן פי' הראב"ע והרד"ק בששים שש חמש, וכן תיב"ע והמתרגם האשכנזי: (לה) אכל, שם
 דבר הוא לפיכך טעמו בא"לף ונקוד בפתח קטן (ר"ל סגול), ואוכל שהוא פועל כגון כי כל

אכל

וַיִּצְבְּרוּ בְּרֵחַ הַחֵת יַד פְּרַעְיָה אֶכְלָה
 בַּעֲרִים וְשָׁמְרוּ: (ל) וְהָיָה הָאֶכְלָה
 לְפַקְדוֹן לְאֶרֶץ לְשִׁבְעַ שְׁנֵי הָרַעֲב
 אֲשֶׁר יִהְיוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְלֹא
 תִּכְרֹת הָאֶרֶץ בְּרַעֲב: (לז) וַיֵּיטֵב
 הַדָּבָר בְּעֵינַי פְּרַעְיָה וּבְעֵינַי כָּל־
 עַבְדָּיו: (לח) וַיֹּאמֶר פְּרַעְיָה אֶל־
 עַבְדָּיו הִנְמַצָּא כֹּה־אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ

דער געוואלט פרעה'ס, צום
 פֿאַרראטה אין דען שטעדטען,
 אונד פֿערוואהרען זאלעס,
 (לז) דאמיט דער פֿאַרראטה
 דעם לאנדע אויפֿבעהאלטען
 ווערדע אויף דיא זיעכען יאה-
 רעדער הונגערסנאטה, וועל-
 כֶּע אים לאנדע מצרים זיין
 ווערדען, אונד דאז לאנד דורך
 דיא הונגערסנאטה ניכט גאנץ
 אויפֿגעריעכען ווערדע. (לז) דיא
 זאכע געפֿיעל אין דען אויגען
 פרעה'ס אונד אין דען אויגען
 אַללער ווינער דינער.
 (לח) פרעה שפראך צו זינען

אלהים

דינערן: ווירדען וויר אויך אינען פֿינדען וויא ריעוען? איינען מאן, אין וועלכעם איין

תרגום אונקלוס

יָד מֵהֵימְנֵי פְּרַעְיָה עֲבוּרָא בְּקִרְוֵי וַיִּטְרוּן:
 (לז) וַיְהִי עֲבוּרָא גִבּוֹר לְעִמָּא דְּאֶרְעָא לְשִׁבְעַ
 שְׁנֵי כִפְנָא דִּי יְהוּיִן בְּאֶרְעָא דְּמִצְרַיִם וְלֹא
 יִשְׁתַּיְצִי עִמָּא דְּאֶרְעָא בְּכִפְנָא: (לז) וְשִׁפְרֵי פְּחָמָא בְּעֵינַי פְּרַעְיָה וּבְעֵינַי כָּל עַבְדֵּיהּ:
 (לח) וַאֲמַר פְּרַעְיָה לְעַבְדֵּיהּ הִנְשַׁכְּח כְּדִין גְּבַר דִּי רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ בֵּיהּ:

באור

אכל חלב (ויקרא ז' נ"ה), טעמו נב"ק ונקוד קמץ קטן (כ"ל לירי), (רש"י): ויצברו בר
 החת יד, ממונה פרעה, וכל זה היה בעל כרחם של מצריים, ולכך כתוב ויפקד פקדים
 ויצברו שכן מלינו באשורוש ויפקד המלך פקדים בכל מדינות מלכותו ויקבלו את כל נעוה
 ובזמר אל יד הנא וגו' (אסתר ז' ג'), (וכן סופר בספר הישר כי ב' דברים יען, א' לננות
 מהם לאוצר המלך, ונ' שגס הם יקבלו איש איש מתבואת שדהו ויתנו באוצרותיהם), ויקבלו
 היא הגבייה מנעלי השדות, ויצברו, היא האסיפה ע"י שומרי האוצרות, וכן ביוסף ממלא
 ויקנץ ויכבד, (הרש"ם): בר, י"א כי טעם בר להיותו עם שבליו, והכוון בעיניו שנקרא בר
 אחר מלאכת לזרות או להבדל, (הראב"ע), ולפ' ז' הי' שראו ברר ולא ברה: אכל בערים,
 שב על ויצברו, ושעורו ויצברו בר (תחת יד פרעה) להיות אכל בערים: ושםרו, הוא מאמר
 לעלמו, וישמרו האכל הנוצר, ויהי' תחת יד פרעה כמו מאמר מוסגר, וטעם הגניבה יסייע
 למינות זה: (לז) לפקדונו, ענין גניבה והנחה, יהיה לנכס כמו פקדון הגנוב, שימלאו אותו
 לעת הצורך: לארץ, לצורך הארץ לשבע שני הרעב: (לח) הנמצא כזה, בנין נפעל והוא

המער

(לח) הנמצא כזה, בנר התפלת המדו"א מדוע הפליג פרעה לפחד חכמת יוסף כל כך בטרם
 באמו דבריו? ואם בעבור העלה פיעולה מאתו לנצור בר, הלא גם זאת ישיג כל איש בניית
 אדם ושבגל אנוש, ולא ילטך לזם רוח אלהים ונשמת שדי אשר יבוננהו, ולכן יראה לי כי גם
 פה קיבץ הכתוב, ויתר ממה שאמר באל דבר יוסף עם פרעה, כי להעתי גלה יוסף עתה
 את און פרעה, מן המועלת הרבה אשר לפרעה משני הרעב, והוא כי בהיותו הוא המשגיב

תרגום אשכנזי שיר

געטטליכער נייסט איזט ?
 (לט) אונד צו יוסף שפראך ער:
 דאדיר נאטט ריעועס אללעס
 בעקאנט געמאכט האט, זא
 איזט גיעמאנד זא פערשטעני-
 דיג אונד זא וויזע אלס דוא.
 (מ) דוא זאלסט איבער מיין
 הויז געזעטצט זיין, אונד דורך
 דיגען בעזעהל זאלל מיין גאנג-
 צעם פאלק פערשעלענט ווער.
 (מא) פרעה דוא. (מא) פרעה

אלהים בּוֹ: • (יט) וַיֹּאמֶר פֶּרַעַה
 אֶל-יוֹסֵף אַחֲרֵי הוֹדִיעַ אֱלֹהִים
 אֶתְּךָ אֶת-כָּל-זֹאת אֵיךְ-נִבְּוֶן
 וְחָכְמָה: (מ) אַתָּה תְּהִיָּה עַל-
 בֵּיתִי וְעַל-פִּיךָ יִשָּׁק כָּל-עַמִּי רַק
 הַכֶּסֶף אֲגַדֵּל מִמֶּךָ: (מא) וַיֹּאמֶר

פרעה
 דען נור וואס דען טהראן בעטריפסט, ווילל איך גרעסער זיין אלס דוא. (מא) פרעה

ר ש י שפראך

תרגום אונקלוס

הנשכח כדין אס נלך ונבקשו הנמלא
 כמוהו. הנמלא לשון תמיהה וכן כל ה"א
 המשמשת בראש תיבה ונקודה בחטף פתח:
 (לט) אין נבון וחכס כמוך. לבקש איש
 נבון וחכס שאמרת לא נמלא כמוך:
 (ס) ישק. יתן יתפרנס כל לרכי עמי
 יהיו נעשים על ידך כמו בן משק ביתי
 וכמו נשקו בר (תהלים ב') גרני"שון בלע"ז:
 רק הכסף. שיהיו קורין לי מלך: כסף.

(לט) וַיֹּאמֶר פֶּרַעַה לְיוֹסֵף בְּחַר דְּהוֹדִיעַ יי
 יתָּךְ ית כָּל דָּא לִית סוּכְלָחֻן וְחַבִּים בְּוֹחָךְ:
 (ס) אַתָּ תְּהִי מְמַנָּא עַל בֵּיתִי וְעַל מִימְרָךְ
 יתָּן כָּל עַמִּי לְחֹד בּוֹרְסֵי מַלְכוּתָא הָדִין
 אִיְהִי יְקִיר מְנָךְ: (מא) וַיֹּאמֶר פֶּרַעַה לְיוֹסֵף
 חוי

ב א ו ר

פעל עבר כאומר הנמלא בעולם בזה, ויתכן להיות הנו"ן סימן השדברים, הנמלא אנחנו
 כמוהו אס נלך ונבקשו, והס דברי פרעה אל עבדיו, וכן תרגם אונקלוס ויב"ע הנשכח כדין,
 ומלת הנמלא לשון תמיהה וכן כל ה"א המשמשת בראש תיבה ונקודה בחטף פתח: אשר
 רוח אלהים בו, בפתרון חלומות, וכ"ש לחכמת דרך ארץ, (הרשב"ם): (לט) אחרי הודיע
 אלהים אחך את כל זאת, אמר, אחרי שהודיע אלהים אותך החכמה הגדולה הזאת
 לפתור כל החלומות הנעלמים והסתומים ולא יכול דבר מכל דברך אין נבון וחכס בכל ענין
 כמוך וראוי אמה לנהוג שררה ומלכות ולהיות לי למשנה. (הרשב"ם): (מ) ישק, שרשו נשק,
 ודגש השי"ן למסרון הנו"ן, והרד"ק בשרשים שרש נשק מפרשו מענין נשיקה ממש, כלומר
 להודותו לאדון, והרשב"ע מפרש שיהיה נגיד החיל, אבל רש"י פי' וז"ל יתפרנס כל לרכי
 עמי יהיו נעשים על ידך כמו וכן משק ביתי (לעיל ע"ז ב'), וכמו נשקו בר (תהלים ב' י"ב),
 גרנישו"ן בלע"ז עכ"ל, וכל"א (פערזקורגוג): רק הכסף אגדל ממך, ענינו מפאת או בדבר
 הכסף אהיה גדול ממך, ודרך זה במקרא ידוע, כמו כי תהיו כאלה נבלת עליה
 ישי'

ה מ ע מ ר

לכל ארץ מלכים ולכל עמי הארצות הנאים שם לשבור אונל (כי ארץ מלכים היתה מני אז
 אולר התבואה לבני קדם נוודע), יאסוף הון עתיק וכסף כחול על שפת הים, וגם יסובב מזה כי
 אשי מלכים יהיו לריבים למכור איש את שדה אחרתו ויהיו עבדים לפרעה (זה נרמז במה
 שאמר לנכור בר תחת יד פרעה), ואין ספק כי הדבר הזה ייטב בעיני פרעה ובעיני עבדיו
 הסרים למשמעתו, ולזה אמר הנמלא בזה, אין נבון וחכס כמוך, כי אחרי אשר הודיע ה' אותך
 כל זאת אין ספק שרק אתה תשיג התכלית הנרלה, ולכן אתה תהיה על ביתי וגו'.

תרגום אישכנזי

שפראד פערנער צו יוסף :
זיעהו איד ועטצע ריד איבער
דאז נאמע לאנד מצרים !
(מב) נאהם וינעו רינגלאן זיי
נער האנד , מאב איהו יוסף און
זינע האנד , קליירעטע איהו
אין פיינע ליינוואנד , אונד
טהאט איינעגילדענע קעטטע
אום וינען האלו , (מג) ליעם
איהו אין דען אנדערן
שטאטסוואנען פארהרענדער

מ ק ז מא

פרעה אל יוסף ראה נתתי אתך
על כר ארץ מצרים : (מנ) ויסר
פרעה את טבעתו מעל ידו ויתן
אתה על יד יוסף וילבש אתו
בגדי שש וישם רבד הזהב על
צוארו : (מג) וירכב אתו במרכבת

המשנה

תרגום אונקלוס

חוי דמנתי יתך על כל ארעא דמצרים :
(מנ) ואערי פרעה ית עזוקתיה מעל ידה
ויהב יתה על ידא דיוסף ואלבש יתיה
לבושין דבוץ ושווי מניכא דדהבא על
צואריה : (מג) וארכיב יתיה ברתיקא הנניחא

ד

וכן רבדתי ערשי קרוי רביד . וכן רבדתי ערשי (מנ) דלפתי ערשי מרלמות .
ובלשון משנה מוקף רובדין של אבן . על הרובד שנעורה והיא רלפס : (מג) במרכבת המשנה .
השניה

ר ש י

ל' שם המלוכה כמו ויגדל את כסאו מכסאך
(מלכים א' ו') : (מא) נתתי אותך .
מנות יתך דאף על פי כן לשון נתינה
הוא כמו ולתתך עליון כיון לגדולה כיון
לשלות נוסף לשון נתינה עליו כמו נתתי
לכנס וכו' וספלים (מלאכי ב') : (מב) ויסר
פרע' את טבעתו נתינת טבעת המלך היא
אות למי שנותנה לו להיות שני לו לגדולה :
בגדי שש . דבר השיבות הוא במלכים :

ב א ו ר

(שעי' א' ל') , שמלת נבלת היא חזר אל אלה , שהיא אלה נבלת מפאת עליה , וכן ומאנדו
דבר (תהלים ב' י"ב) , מאנדו הוא פעל עומד , ור"ל שאתם מאנדו מפאת הדרך , והטעם
לא תהיה לי גדולה יותר ממך כי אם גדולת הנסא שאקרא מלך : (מא) דאה נתתי אתך ,
ת"א חוי דמנתי יתך ואעפ"כ לשון נתינה הוא כמו ולתתך עליון (דברים כ"ו י"ט) . ונראה
שנשעת נתינת טבעת על ידי יוסף אמר לו כך נותן אני אותך , (כ"ב הרשנ"ס) : (מב) ויסר
פרעה את טבעתו מעל ידו , נתינת טבעת המלך (שהיא חותמו) היא אות למי שנותנה לו
להיות שני לו לגדולה , (רש"י) : בגדי שש , של מלכים חשובים כדכתיב שש ברקמה ממלכים
(ישקאל כ"ז ז') , (הרשנ"ס) : רבד , ענק ועל שהוא רלוף בטבעת קרוי רביד , וכן רבדתי
ערשי (משלי ז' י"ו) , רלפתי ערשי מרלמות , ובל' משנה מוקף רובדין של אבן על הרובד
שנעורה והיא רלפס : (מג) במרכבת המשנה , השניה למרכבתו המהלכת אלו שלו , (רש"י) ,
ויהי למי זה משנה שם המקרה האופשע מן השחואר , כמו כהני המשנה (מלכי ב' כ"ג ד') ,
ח

ה מ ע ר

(מב) רבדתי הרב המבואר פירש מענין מוקף רובדין של אבן בלשון משנה (מס' מדות פרק א') ,
אבל בערוך ערך רבד פירש רובדיון מלכות , ואמר לדעו הוא מענין מרובדים בלשון עברית ,
וזהו צ"ל אמר שנלשון יוני גקרא כן עמוד מרובע , וכל זה לא שייך כאן היטב , לכן יראה לי שהוא
מענין רבד כהאזן שהכניא הערוך שהוראתו שריטה (וויכטניטט) , ריבדל דנוסילתא (מ"ק דף
כ"ט) , וגקרא רביד על שחקקו בו לרבות (ואולי הוא בעון קמייע חוועט) , ואין בחוק כי תאמר
גם האשה המנאפת מרובדים רבדתי ערשי , כלומר עשייתי כונים והשבעות קניני למעתי , לכל
מאונה

הַמִּשְׁנָה אֲשֶׁר-לוֹ וַיִּקְרָאוּ לְפָנָיו
אֲבָרְךָ וַנְּתוֹן אֶתוֹ עַל כָּל-אֶרֶץ
מִצְרַיִם: (מד) וַיֹּאמֶר פְּרַעְה אֶל-
יוֹסֵף אֲנִי פְרַעְה וּבִלְעָדֶיךָ לֹא-

הרגים אשכנזי ישטו
איהם נעהערטע, אונד מאן
ריעף פֿאַר איהם הער: אויף
דיא קניע נעפֿאללען! אלוף
זעטצטע ער איהו איבער דאן
נאנצע לאַנד מצרים. (מד) אויך
שפֿאַך פֿרעה צו יוסף: איך
בין פֿרעה, אַבער אַרנע דייך
זאלל

חרגום אונקלוס

די ליה ואכריוו קדמוהי דין אבא למלפא
ומני יחיה על כל ארעא דמצרים: (מד) ואמר
פרעה ליוסף אנא פרעה ובר ממימרך לא
בניס. אמר לו בן דורמסקית עד מתואחה מעוות עלינו את הכתובים אין אנך-אלל לשון ברבים
שהכל היו נכנסין ויוצאין תחת ידו בענין שנאמר ונתון אותו וגו': (פר) אני פרעה. ויש יכולת
בידי לגזור גזירות על מלכותי ואני גזור שלא ירים איש ידו: ובלעדך. שלא נרשומך. דנר

ד ש י
הזניה למכנתה המחלכת אלל שלו:
אנך. כחרגומו דין אנך למלכא דל
ארמי מלך בהשנתפין לא ריכא ולא נר
ריכא. ובדנני אנדה דרש רבי יהודא
אנך זה יוסף שהיה אב בחכמה ונדך
בשנים. אמר לו בן דורמסקית עד מתואחה מעוות עלינו את הכתובים אין אנך-אלל לשון ברבים
שהכל היו נכנסין ויוצאין תחת ידו בענין שנאמר ונתון אותו וגו': (פר) אני פרעה. ויש יכולת
בידי לגזור גזירות על מלכותי ואני גזור שלא ירים איש ידו: ובלעדך. שלא נרשומך. דנר

ב א ו ר

אח משנה התורה הזאת (דברים י"ז י"ח). והרמב"ן ז"ל פי' במרכבה המיוחדת למשנה
של מלך, ולפי' משנה תואר לאדם שהוא משנה למלך, כמו ואני אהיה לך למשנה (שמואל א'
כ"ג י"ז), כי מרדכי היהודי משנה (אסתר י' ג'), שנכל אלה משנה תואר, לא שם המקרה,
ולכן באו בסגול, ומשנה התורה וכל השמות בלתי כמשפט הסמיכות, ובדנניו פירשו גם
הרד"ק בשרשים שרש רכב והראש"ע, אנל אנקלוס וינ"ע והמחננס האשכנזי חרגמו כפירוש"י
ז"ל, וכ"ה גם' הישר וירכיבו את יוסף פמרכנת השניה אשר למלך ההולכת מול מרכנת
המלך, ופי' מלת מרכנה הוא שם לסוס או לכל בהמה שירכב אדם עליה, ויש שהוא שם
כולל לסוסים רבים עם העגלה הנהוגה על ידיהם: אברך, דקדוק המלה הוא שהיא מבנין
הפעיל ולדעת רבי יונה המדקדק הספרדו היא מקור, והאל"ף חתה ה"א הנרך כלומר לזה
נאה להבריק לפניו, וכאשר מלאנו אשכים ודבר (ירמ' כ"ה ג'), שהוא מקור במקום השכים,
וכן פי' ר"ע ספורנו וז"ל אברך כמו הברך, כלומר כל איש יכרע על ברניו כמו שזועקים
לפני המלך לומר לעם כי לו חכרע כל ברך עכ"ל: ונתון אחו וגומר, מקור במקום עבר,
ע"י זה נתון אותו על כל ארץ מצרים, וכן חרגמו אנקלוס וינ"ע: (מד) אני פרעה, אני
אהיה מלך ובלעדך וגו' זהו דוגמת רק הכסא אגדל ממך. (נש"י): לא ירים איש אח ידו
ואת

ה מ ע ר

חזונה רעה, וידמה למלת הזרעיים (ישעי' ג' כ"ב) שהוא נגזר מן חרט אנוש. (מג) אברך,
אם גם לדעתו אין ספק שדקו דברי חכמי העמים כי היא מלת מכונית, וכוח החזרה כחב
אוחה בלשונה כאשר קראו לפניו, כי לילכא מלרים היתה הוראת המלה נודעת, ככל זאת יפה
עשה הרמב"ן מן שהעתיק אותה ע"פ דעת ר"י המדקדק, כי כל לשונות בני קדם אשיות הנה,
וא"כ יש לשער כי במלרים יהי' ענין המלה דומה להוראתה בעברית. וזוהי ד' יוסף ויוסע
כ"י אמר, כי אברך הוא עמיד בהכעיל ומדבר בעדו כמשמעו, וכמו שיאמרו הכרבים אל איש
נכבד אֲדָרְגִי (למעלה כ"ג ו'), אָבִי (מ"ב ה' י"ג) ביחיד, להורות בזה כי הוא אדון על כל אחד
ואחד ביחוד, וכן בלשון חז"ל רָבִי, כמו כן קראו ללם אנך, כלומר כל אחד מחוכנו ינרך על
ברניו

תרגום אשכנזי

מ ק ז סא

וְיָרִים אִישׁ אֶת־יָדוֹ וְאֶת־רַגְלוֹ
בְּכָל־אָרֶץ מִצְרַיִם: (מה) וַיִּקְרָא
פְּרָעָה שֵׁם־יוֹסֵף צְפֹנָת פְּעֻנָה
וַיַּחַרְלֻהוּ אֶת־אֶסְנַת בַּת־פּוֹטִי פְרַע

ואלל ניעמאנד זינע האנד
אדער זינען פֿום רענען (נעמ)
זיך: רחז גערינגסטע פֿערנערה
מען) אים גאנצען לאנדע
מצרים. (מה) פרעה גאנצע
דען יוסף: צפנת פענח (חיינער,
דער ריח פֿערבן גענסטען רינגע

ווייס), אונד גאב איהם צור פֿרויא דיא אסנת, מאַכטער פּוֹטִי־פְרַע'ס, דעם פּרִיעֶס־טערס

כח

תרגום אונקלוס

ר ש י

וְיָרִים גְּבֵר יָחַד לְמִיחָד זֵין וַיַּח רַגְלֵיהּ
לְמַרְכָּב עַל סוּסַיָא בְּכָל אָרְעָא דְּמִצְרַיִם:
(מה) וַיִּקְרָא פְּרָעָה שֵׁם יוֹסֵף גְּבָרָא דְּמִטְּמָרְוֹן
גַּלְיָן לִיָּהּ וַיְהִיב לִיָּהּ יַח אֶסְנַת בַּת פּוֹטִי פְרַע

אחד אני פרעה אני אהיה מלך ובלעדוך
וגו' וזה דוגמת רק הכסף: את ידו ואת
רגלו. בתרגומו: (מה) לפנת פענח
מסרש הלפונות ואין לפענח דמיון במקר':
פּוֹטִי־פְרַע. הוא פּוֹטִי־פְרַע ונקרא פּוֹטִי־פְרַע
על שנתרם מאליו לפי שחמד את יוסף
לשכב

דכא

ב א ו ר

ואח רגלו, לפי ששועי היא דרך משל, שלא יהיה רשות לשום אדם לעשות דבר בכל ארץ
מלכים בעניני הנהגת המדינה והשררה, בלעדו, וכן כתוב בספר הישר, את ידו ואת רגלו
ללאק ולכוא על עמי בכל ארץ מלרים: (מה) צפנת פענח, בתרגומו ולשון מלרים הוא, וכן
היה דרכם לקרוא לאדם נשעט שממנים אותו על ביתם שם הראוי, וכן ויקרא משה להושע
בן נון יהושע (במדבר י"ג י"ו), נשעטה משרתו, וכן וישם לדניאל בלשאלר (דניאל א' ז'),
כדכתיב די שמה בלשאלר כשם אלהי (שה ד' ה'), (הרשב"ם), ולשון הרמב"ן לפנת פענח,
אמר רבי אברהם כי אם היא מלה מלרית לא ידענו פירושה ואם מתורגמת לא ידענו שם יוסף,
ועל דעת הראשונים שאומרים המפענח ועלמים (בנוסף נשמת כל מי לספרדים), יחנן שקרא
לו אם נכבד כלשון ארצו כי שאל לו, או שהיה המלך יודע שפת ארץ נגען הקרובה אליו
וענינו לפונה מנלה, וכן כתו (לא כתו ממש כי פרעה שהיה בימי משה אשר היה מזרעו,
ולדעת ספר הישר הוא בן בנו) קראה שם משה רבינו כלשון עמו מן המים משתייהו (שמות
ב' י'), ואל תשתומם בעבור שקראוהו סופרי המלריים מוניוס כי ישנו השמות ללשון מובן
או מורגל להם כאשר יעשה התרגום בקלחם כגון בין קדש ובין שור (לעיל כ' א'), בין רקס
ובין חגרא וכן בהרבה מן השמות ובקלחם לא ישנה דבר כאשר עשה בסיתון מלך חשבון ובעונג
מלך הנשן וזולתם הרבה וזה לפי מה שהיו נקראים כלשון הארמית בדורו וכן עשו הנוצרים
המעתיקים עב"ל, והנה לפי זה פי' פענח, מגלה לאחרים, וכן תיב"ע דטאירן מפרסם,
אבל אונקלוס תרגם דמטארן גליון ליה, וכן מתורגם בל"א: בח פּוֹטִי פְרַע כהן אן, הוא
פּוֹטִי־פְרַע ונקרא פּוֹטִי־פְרַע וכו', עיין ברש"י, והוא ממדרש רז"ל בסוטה (דף י"ג ע"ב), והרשב"ם
כחב

ה מ ע מ ר

זכיו. (מה) ויחן, ידוע הוא כי יושני ארץ מלרים היו נחלקים לכתות (קטטטען), וכל כתה
וכתה נבדלת מקנתתה הנדל עלום, ולא הורשה לאיש לקחת אשה כ"א מנכות כתתו, והנה
בת הכהנים ביתה הולשונה והמעולה ועלתה על כלנה, ולכן כאשר נתן פרעה ליוסף בת כהן
אן לו לאשה, כבר חלק לו יחש הכהנים.

כָּל־אֲכָלוּ שִׁבְעַ שָׁנִים אֲשֶׁר הָיוּ
 בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּחַן־אָכַל בְּעָרִים
 אֲכָל שְׂדֵה־הָעִיר אֲשֶׁר סְבִיבֹתֶיהָ
 נָתַן בְּתוֹכָהּ: (מט) וַיִּצְבֹּר יוֹסֵף בָּר
 כְּחֹל הַיָּם הַרְבֵּה מְאֹד עַד כִּי־
 חָדַל לְסַפֵּר כִּי־אֵין מִסְפָּר:
 (נ) וּלְיוֹסֵף יָלַד שְׁנַי בָּנִים בְּטָרַם
 תָּבוֹא שְׁנַת הָרַעַב אֲשֶׁר יִלְדֶה־

פֶּאֶרְרַטְה דְּעַר זִיעֵכֶען יֶאֱחֵ־
 רַע, וּוְעֵלְכֵע אִים לֶאֱנֵדֵע
 מִצְרַים וּוְאָרְעֵן, אֹנֵר לֵעֲנַטֵע
 פֶּאֶרְרַטְה אִין רִיא שְׁטַעֲדֵטֵע,
 נַעֲסִלִיךְ דֵּעֵן פֶּאֶרְרַטְה דֵּעֵם
 פֶּעֲלֵדֵעֵם אִיִּנְעֵר יֵעֲדֵעֵן
 שְׁטַאָדֵט, וּוְעֵלְכֵעֵם אִין אִיהֵ־
 רַעֵם כַּעֲזִירְקֵע זֹאֲרֵךְ, לֵעֲנַטֵע
 מִאֵן הַיָּיִן. (מט) יוֹסֵף שִׁיטְטֵעֵ־
 טַע גַּעֲטֵרִידֵע אִויף וִיא זֹאֲנֵר
 אִם סַעֲעֵרֵע, אִיכַעֲרֵדִיא סֵאָם־
 כַּעֵן שִׁעֵל, זֹא דֵאָם מִאֵן אִויִפֵ־
 הָאָרְמֵע צוֹצַעֲהֵלֵעֵן, דֵּעֵן עֵם
 הָאָטְטֵע קִינֵע צֶאֱהֵל. (נ) דֵּעֵם
 יוֹסֵף וּוְאֹרְדֵעֵן צוֹוִיִיא זֹאֲהֵנֵע

גַּעֲבֹאָרְעֵן, כַּעֲפֹאָר נֶאָךְ דֵּאֵן יֶאֱהַר דְּעַר הוֹנְגֵרֵסֶנְאָטְה קֵאָם, וּוְעֵלְכֵע אִיהֵם אִסְנֵחַ,

טא"ב

תרגום אונקלוס

יח כל עבֹר שִׁבְעַ שָׁנִים הָיוּ בְּאֶרֶץ
 מִצְרַיִם וַיִּחַן עֲבוֹרָא בְּקִרְוֵיא עֲבוֹר חֲקַל
 קִרְוֵיא הָיוּ בְּסַחְרָנְהָא יִחַן בְּגִנְהָ: (מט) וַיִּצְבֹּר
 יוֹסֵף עֲבוֹרָא כְּחֹלָא דִּימָא סְגִי לְחֹדָא עַד
 הָיוּ פִּסְק מִלְּמַנְי אַרְי לִית מְנִיין: (נ) וּלְיוֹסֵף
 אִיתִילִידוּ הָרִין בְּגִין עַד לֹא עָאֻלַח שְׁחָא

קוֹמֵץ עַל קוֹמֵץ יָד עַל יָד הָיוּ אֹלֵרִים:
 (מח) אֲכָל שְׂדֵה הָעִיר אֲשֶׁר סְבִיבֹתֶיהָ
 נָתַן בְּתוֹכָהּ. שְׂכַל אֶרֶץ וְאֶרֶץ מַעֲמַדַת
 סִיבֹתֶיהָ וְנוֹמְנִין בְּתוֹבָה מַעֲבֵר הַמְּקוֹם
 וּמַעֲמִיד אֶת הַתְּבוֹאָה מִלִּירְקָן: (סט) עַד
 כִּי חָדַל לְסַפֵּר. עַד כִּי חָדַל לוֹ הַסּוֹפֵר
 לְסַפֵּר וְהָיוּ זֶה מִקְרָא קֶלֶר: כִּי אֵין מִסְפָּר.
 לְמִי אֵין מִסְפָּר וְהָיוּ כִּי מַשְׁמַשׁ בְּלִשָּׁן
 דְּהָא: (נ) בְּטָרַם תָּבוֹא שְׁנַת הָרַעַב.
 מִכָּאן שֶׁאֵל חֲסוֹר לְשֵׁמֶשׁ מִטְמוּ בְּשָׁנֵי רַעֲבוֹן:

דכסנא

ב א ו ר

לְקַמְנִים, בְּקִנְיָה אֶחָד מֵאֵל קוֹמֵץ שְׂנִים וְלִכְךָ הִיא הַשְּׁנֵעַ גְּדוֹל, וְכֵן פִּי' ר"ע סְכוּרוֹ, וְהַרְדֵּק
 בְּשָׂרִים שֶׁשׁ קֵמֵן, וְכֵן מְחוּרְגִים בְּל"א: (מח) וַיִּקְבֹּץ אַח בַּל אֲכָל, יוֹסֵף הַנּוֹזֵר לְמַעֲלָה וְגַם
 אַחֲרָיו בֶּן וַיִּצְבֹּר יוֹסֵף וְגו' כִּי חָדַל לְסַפֵּר יוֹסֵף הַנּוֹזֵר, וְאִמֵּר הַרְאֵנֵע כִּי אֵין פִּי' כַּל כִּי בְּרַעַב
 הָיוּ מַחִים, וְכֵן וְכַל הָאֶרֶץ בָּאוּ מִכְרִימָה (לְהֵלֵן פְּסוּק ג"ו), וְכַן טַעֲמוֹ שֶׁקֵּבֵן כַּל אֲשֶׁר יוֹבֵל,
 וְדַעַת הַרְמֵב"ן ז"ל שֶׁקֵּבֵן אֶת הַכֹּל אֶל חַמַּת יָדוֹ וְהוּא נָתַן לְהֵם מִמֶּנּוּ בְּכַל שְׁנֵה נְדִי פְּרֻסְמַס
 שֶׁלֹּא יִבְזָאוּהוּ, וְהַנּוֹבֵן לְמִי בְּשׁוּטוֹ כִּי וַיִּקְבֹּץ אִינוֹנוֹ שֶׁבַע עַל יוֹסֵף לְבַד וְכַל הַעַם, וְעִנְיֵנו
 וַיִּקְבֹּץ הַקּוֹבֵץ, כְּמוֹ שֶׁחֲרָגִים הַמְּחַרְגִים הַאֲשֶׁכְּנוֹזִי (אֶתֵן זֹאֲחֵעֲטֵטֵע), וּמֵלֹאֵת אֲכָל כּוֹלֵלַת כַּל הַנּוֹאֲכַל
 לְחַדְשׁ בֶּרֶךְ וְלַחֵם וְנִזְוֵן אֲפִילוֹ תַחֲנִים וְכַמּוֹקִים וְכִיּוֹלָא בְּהֵן, וְכֵן הוּא הַתְּבוֹאָה שֶׁהוֹכֵרָה בְּרַחַת
 וּבְמִזְרָה, כ"ב הַרְמֵב"ן ז"ל, וְאִנְקִלוֹס חֲרָגִים אֹכֵל וְכֵן נְשׂוּה: וַיִּחַן אֲכָל בְּעָרִים, שִׁעוּרוֹ הַאֲכָל
 וְחֲסֵר הִיא הַיְדִיעָה, כִּי יִסְמוֹךְ עַל הַנּוֹאֲמֵר לְפָנָיו, כְּמוֹ וַיִּלֶךְ אֶל אֶרֶץ (לְעֵיל ל"ו ו'), נַמ"ש
 שֶׁשׁ הַרְמֵב"ן: אֲכָל שְׂדֵה הָעִיר, הוּא בָאוֹר לְמַחֲמֵר וַיִּחַן אֲכָל בְּעָרִים: (סט) כַּחֲלוֹל חַיִּים,
 דִּרְךְ הַפְּלִגָּה: עַד כִּי חָדַל לְסַפֵּר, עַד אֲשֶׁר חָדַל לוֹ הַסּוֹפֵר לְסַפֵּר, וְהָיוּ זֶה מִקְרָא קֶלֶר:
 כִּי אֵין מִסְפָּר, לְמִי אֵין מִסְפָּר, וְהָיוּ כִּי מַשְׁמַשׁ בְּלִשָּׁן דְּהָא: (נ) וּלְיוֹסֵף יָלַד שְׁנַי בָּנִים,
 דִּרְךְ כַּלֵּל, אֹלֵי תַחֲוִמִים נּוֹלְדוּ לְסִיכָךְ אֲמֵר יָלַד כִּי נּוֹלְדוּ בְּלִידָה שְׁחַת (מ"י), וְלַמַּשְׁמַשׁ בְּהַקְדָּמָה
 וּבְחֵרֵי עַל יְהִי מֵאֲרַת (לְעֵיל א' י"ד), כֵּכֵן הוּא כַּמַּשְׁמַשׁ הַלִּשָּׁן נַעֲבוֹר שְׂחָה מִלַּת יָלַד קוֹדֵם
 שְׁנֵי

לו אֶסְנַת בַּת־פּוּמִי פָרַע כִּהֵן אֹהֵן :
 (כא) וַיִּקְרָא יוֹסֵף אֶת־שֵׁם הַבְּכוֹר
 מְנַשֶּׁה כִּי־נִשְׁנִי אֱלֹהִים אֶת־כָּל־
 עַמְלִי וְאֶת־כָּל־בֵּית אָבִי : (כב) וְאֶת־
 שֵׁם הַשֵּׁנִי קָרָא אֶפְרַיִם כִּי־הִפְרִיט
 אֱלֹהִים בְּאֶרֶץ עֲנִי : * (ג) וְהַחֲלִינָה
 שְׁבַע שָׁנֵי הַשָּׁבַע אֲשֶׁר הָיָה בְּאֶרֶץ
 מִצְרַיִם : (ד) וְהַחֲלִינָה שְׁבַע שָׁנֵי
 הָרָעָב לָבוֹא כַּאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף
 וַיְהִי רָעַב בְּכָל־הָאֲרָצוֹת וּבְכָל־

טאָבטער דעם שוּמִפֿרע פֿרִיע־
 סטערס צו און, געבאָרען
 האַטטע. (כא) יוסף נאָנטע
 דען ערשטגעבאָרנען: מנשה;
 דען (ער טפֿיחך) גאָטט האַט
 מיך פֿערגעססען לאַססען אַלל
 מיין אונגליק אינד דאָ גאַנצע
 הונדסיגעס פֿאַטערס. (כב) דען
 צווייטען נאָנטע ער אפרים;
 דען (ער טפֿיחך) גאָטט האַט
 מיך וואַססען לאַססען אים
 לאַנדע מײַנעם עלעגנס.
 (ג) אַלס הוי וועבען יאהרע
 דער פֿרוֹטבאָקײט צו ענדע
 וואַרען, וועלכע אים לאַנדע
 מצרים געוועען, (ד) פֿינגען
 דיא וועבען יאהרע דער הונ־
 גערסנאָטה און צו קאָסטען,
 וויא יוסף געשפּראַכען האַטטע. דאָ וואַר הונגערסנאָטה אין אַללען לענדערן, אים גאַנ־

ארץ

צען

תרגום אונקלוס

דכֿפֿנא די ילדח ליה אֶסְנַת בַּת פּוּמִי פָרַע רְבָא דְאֹהֵן : (כא) וַיִּקְרָא יוֹסֵף ית שׁוֹם בּוֹכְרָא
 מְנַשֶּׁה אַרִי אַנְשִׁינִי יִי ית כָּל עַמְלִי וְיִת כָּל בֵּית אָבִי : (כב) וַיִּת שׁוֹם הַנִּינְא קָרָא אֶפְרַיִם
 אַרִי אַפְשִׁנִי יִי בְּאֶרֶע שְׁעִבּוּדִי : (ג) וּשְׁלִמָא שְׁבַע שָׁנֵי שׁוֹבְעֵא דִי הוּאָה בְּאֶרֶע־
 דְּמִצְרַיִם : (ד) וּשְׁרִיאַה שְׁבַע שָׁנֵי כִפְנָא לְמִיחֵי כְּמָא דִי אָמַר יוֹסֵף וְהוּאָה כִּפְנָא בְּכָל־
 ארעהא

ב א ו ר

שני בניס, ואנקלוס וינ"ע תרגמוה כלשון רבים: (נא) בשני, מן נש, כמו חנני אלהים (שס
 ל"ג י"א) מן חנו, הדגש תחת אות החסירה, ואלו הן מגזרת לא חנשני (ישע' מ"ד א'),
 נשיתי טובה (איכה ג' י"ז), שהוא מחטופי למ"ד פעל היה לו לומר לְשָׁנִי, כמו עבדי דְּפִנְיָ
 (שמואל ב' י"ט כ"ז), האיש אשר פָּלְגִי (שם כ"א ה'), רמזי מן דמה את רעהו (משלי כ"ו
 י"ט), כלנו, מן בלה ה' את מחמו (איכה ד' י"א), (הרשנ"ס), וכ"ה דעת ר' יהודה המדקדק
 הראשון, ופיה ראוי להיות לְשָׁנִי, על משקל פֿקֿרֿדֿי, ונחסרון השי"ן עי"ן הפעל נעמקה
 נקודתה אל פ"א הפעל, ונשחנה הקמץ לפתח תולדתו, נעבור הדגש שאחריו שלא יבא אחר
 ח"ג, אבל דעת רבי משה הכהן הספרדי היא שהוא מנמי ל"ה, וראוי להיות לְשָׁנִי בפלס צוּנְיָ
 ונא הפת"ח במקום החיר"ק, ולשניהם הוא ענין שחנה, ור"ל כל כך נחן לי עושר וכבוד עד
 כי השכיחתי את כל עמלי שהי' לי משמנכתי וגם כל בית אבני השכיחתי, ושעורו ויקרא וגו'
 מנשה כי אמר כי נשני וגו' וכן כי הפרזי, שעורו כי אמר כי הפרזי וגו': (ג) וחחלינה,
 ענין הסלמה: (גד) וחחלינה, שרבו קלל מן הבסולים, עמיד לנסחרות מבנין הקל, והיוד
 היא רק יו"ד המשך שלא לזורך שורש או שמוש, כמו היוד נמלת הסבינה (לעיל ל"ז ז'),
 והרז"ס נחן סנה עליה נס' יסוד הכיבוד שער מחנועות יסוד ל' ע"ש: ויהי רעב בכל הארצות,
 אשר

אֶרֶץ מִצְרַיִם הִי הַלֶּחֶם: (נה) וְהִרְעַב
 כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּצְעַק הָעָם אֶל־
 פַּרְעֹה לֵאמֹר וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה לְכָל־
 מִצְרַיִם לְכוּ אֶל־יוֹסֵף אֲשֶׁר־יֹאמַר
 לָכֶם תַּעֲשׂוּ: (נו) וְהִרְעַב הָיָה
 עַל כָּל־פְּנֵי הָאָרֶץ וַיִּפְתַּח יוֹסֵף
 אֶת־כָּל־אֲשֶׁר בְּהֵם וַיִּשְׁבֶּר

צען לאנדע מצרים אבער וואר
 כראד צו בעקאממען: (נה) אלס
 געמליך דאן לאנד מצרים הונג
 גערסנאטה צו שפיהרען אנה
 פינג, שריע דאן פאלק צו פרעה
 אום בראד: אבער פרעה
 שפראך צום לאנדע מצרים:
 געהט צו יוסף! וואס עראייך
 זאגען ווירד דאן (וטרומט)
 (נו) אלס נון הונגערסנאטה
 אים זאגען לאנדע וואר, עפס
 געטע יוסף אללע (פסקרמטהם:
 הייער), ווארקן געטריידע

למצרים

תרגום אונקלוס

אֶרֶץ מִצְרַיִם וּבְכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם הָיָה לֶחֶם:
 (נה) וְכַפִּינָת כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּצְוּ עַמָּא
 קְדָם פַּרְעֹה עַל לֶחֶם וַאֲמַר פַּרְעֹה לְכָל־
 מִצְרַיִם אִוְיִלוּ לֹחַ יוֹסֵף דִּי יִמָּר לְכוּתְעַבְדוּן:
 (נו) וְכַפְנָא הָיָה עַל כָּל־אֶפִי אֶרֶץ וּפְתַח
 יוֹסֵף יָרַת כָּל־אוֹצְרֵי דִי בְדִיוֹן עֲבוּרָא
 וּבִין
 הָאֶרֶץ מִי הֵם פְּנֵי הָאֶרֶץ אֵלוּ הַעֲשִׂירִי: אֵת כָּל־אֲשֶׁר בְּהֵם בְּתַרְגוּמוֹ דִּי נְהוֹן עֲבוּרָא: וַיִּשְׁבֶּר
 לַמִּצְרַיִם

ר ש י
 (נה) וירעב כל ארץ מצרים. שהקני'
 תבויזם אליו חין מסל יוסף: אחר
 יאמר לכם תעשו. ללי שהיה יוסף אומר
 להם שימולו וכשאלו אל פרעה וזאמריס
 כך הוא אומר לנו אמר להם ולמה לא
 לברתם בר והלא הכריו לכם שני הרעב
 נאים אמרו לו אספנו הכנה והקנינה
 אמר להם אס כן כל אשר יאמר לכם
 תעשו הרי נזר על התבואה והקנינה מה
 אס יצוה עלינו ונמות: (נו) על כל פני
 הארץ. מי הם פני הארץ אלו העשירי:

באר

אשר סניב ארץ מצרים (ובן פי' הראנ"ע), כי מה יעשו החוקות אם ה' בן רעב בזה,
 וכן אמרו נב"ר בשלש ארצות בנינקיא ובגרבניא ובפאשטיני, (הרמב"ן), ואלו הארצות נודעת
 שהן סמוכות למצרים, פינקיא, הוא (פענילוט), והוא שם כולל לכל גלילות נזר וכידון חבל
 הים, והוא להלאה מקרן מזרחית לפונית למצרים, ערבניא היא (פרטבניא), שהיא למזרח מצרים
 ממש, ונמשכה לדרום העולם עד ים אוקינוס, וכוללת ארצות רבות, פלישטינא, הוא ארץ
 כנען אשר כתיב ה' לישראל, והאומות קראוהו בן ע"ש פלשת, והוא לפונות מזרחית ממש
 למצרים: ובכל ארץ מצרים היה לחם, כי נתן יוסף אוכל בערים: (נה) וחרעב כל ארץ
 מצרים, ע"פ הדרך שנארתו כמה פעמים שהכתוב יכלול ויפרט, וה' גם כאן על הדרך הזה,
 שבפסוק הקודם אמר ובכל ארץ מצרים היה לחם, ועתה פרט לבניו איך הו' זה, שנאמת
 ה' הרעב גם במצרים, אלא שלעק העם אל פרעה, והוא שלחם אל יוסף ויוסף מכר להם
 בר ולחם, וכן נתגלגל הדבר עד שבאו מכל הארצות למצרים, ובתוכם באו גם בני יעקב עד
 סוף הספור: כל ארץ מצרים, פירוש אנשי ארץ מצרים, וכן וכל הארץ באו מצרימה (בפסוק
 נ"ז), פירוש וכל אנשי הארץ: (נו) ויפתח יוסף את כל אשר באה, מקרא קלר הו', ושעורו
 בתשלומו, ויפתח יוסף את כל (האוצרות) אשר בהם (תבואה), ובאופן זה תרגמו אנקלוס
 ויב"ע והמפרנס החזקני: וישבר, לשון שבר מננין קל יאמר על המוכר ועל הקונה, כי
 הפעולה בזה ע"ש התבואה שנקראת שבר לפי שהיא שוברת הרעב, [ומלאוהו אף ביין ומלכ,
 ולכו שברו בלוי כסף ובלוי מחיר יין ומלכ, (ישעי' ג"ה א')] : וכן אמר שבר רעבון בתיכם
 (להלן מ"ג ט), ע"ד ישברו פראים למאס (תהלים ק"ד י"א), הנה המוכר נותן השבר והקונה
 לוקח

למצרים ויחזק הרעב בארץ מצרים: (ז) וכל הארץ באו מצרימה לשבר אל יוסף כי חזק הרעב בכל הארץ: מב (ח) וירא יעקב כי יש שבר במצרים ויאמר יעקב לבניו למה התראו: (ט) ויאמר הנה שמעתי

תרגום אישכנזי שיה

וואר, אונד פֿערקויפֿטע אן מצרים, דען דיא הונגערסנאָטה נאָהם צו אים לאַנדע מצרים. (ז) אונד אללע אויס דעם לאַנד דע אומהער, קאָמן נאָך מצרים צו יוסף, אום איינצוקויפֿען, דען דיא הונגערסנאָטה וואָר גראָס אין דעם לאַנדע. מב (ח) אַלס יעקב מערקטע, דאָס אין מצרים נאָך געטרוידע פֿייל וואָר, שפראַך ער צו ווינען זאָהנען: וואָס זעהט איהר איך איינאָנדער אָן? (ט) אונד שפראַך פֿערנער: איך האָבע געהאָרט, דאָס אין מצרים

תרגום אונקלוס

ובין למצראי וחקיף בפנא בארעא דמצרים: (ז) וכל דיירי ארעא אחו למצרים למובן עבורא מן יוסף ארי חקיף בפנא בכל ארעא: מב (ח) ויחזא יעקב ארי אית עבור מודבן במצרים ואמר יעקב לבנוהי למא תחחזון: (ט) ואמר הא שמעית ארי אית עכורא

ר ש י

למלכים. שבר ל' מבר ולשון קנין הוא כאן משמש לשון מבר. שברו לנו מעט אוכל. לשון קנין. ואל תאמר אינו כי אס בתבואה שאף בין וחלב מנינו ולכו שברו בלא כסף וגו' (ישעיה כ"ה): (נו) וכל הארץ באו מצרים. אל יוסף לשבור. ואס תדרשהו כסדרו היה לריך לכתוב לשבור מן יוסף: מב (א) וירא יעקב כי יש שבר במלרי' ומהיכן ראה והלא לא ראה

אלא שמע שאמר הנה שמעתי וגו'. ומהו וירא ראה באספקלריא של קדש שעדיין יש לו שבר במלרים ולא היחה נבואה ממש להודיעו בפירושה יוסף: למה תתראו. למה תראו עלמכם כפני בני ישמעאל ובני עשו כאלו אתם שנעים באותה שעה עדיין היה להם חנואה. ומסי

ב א ו ר

לוקח השבר, והנה הפעולה על שניהם אבל בנין הפעיל ממנו אינו נוסף אלא על המוכר לפי שהפעולה יולאת מאתו ובנין הפעיל ברוב הוא יולא, (הרד"ק בשרשים שרש שבר): (נו) וכל הארץ, באה המלה הזאת ע"ד הפלגת הרבוי: באו מצרים לשבר אל יוסף, הפוך וכל הארץ באו מצרימה אל יוסף לשבר, ואס תדרשהו כסדרו הי' לריך לכתוב לשבר מן יוסף, כן פי' הראש"ע והראש"ס, וכן הוא בנוסחאות חדשות של פירוש רש"י ז"ל, וכן מתורגם בל"א. והנה אונקלוס וינ"ע תרגמו מן, והנגינה תסכים לתרגומם, כי אס הי' פירוש מהוסף, ראוי להיות מלת לשבר בטעם מפסיק יותר מהטעמים שלפניו, ובאופן זה, וכל הארץ באו מצרימה לשבר אל יוסף:

מב (א) וירא יעקב, בעבור היות התרגום נחברו במקום אחד במות הראש יתלימו זו בזו כמו ראה רוח בני (לעיל כ"ז כ"ז), ומתוך האור (קהלת י"א ז), וכן וירא יעקב כי אחריו כתוב הנה שמעתי. (הראש"ע): למה תתראו, למה תראו עלמכם כפני בני ישמעאל ובני עשו כאלו אתם שנעים באותה שעה עדיין הי' להם חנואה, (רש"י), והוא מגמרא דתענית (דף י' ע"ב), ור"א נחור בנמוקיו לס' השרשים שרש ראה כתב שוותר וכן לסרש למה תתראו למה תראו איש את אחיו ולא תלכו לשבור שבר, וכן פי' ר"ע ספורנו וכתב למה